

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Phuong Thi Truong

**Zkušenost genderových stereotypů na
technických vysokých školách -
případ vybraných fakult ČVUT Praha**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Phuong Thi Truong**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Hájek, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

TRUONG, Phuong Thi. *Zkušenost genderových stereotypů na technických vysokých školách – případ vybraných fakult ČVUT Praha*. Praha, 2015. 51 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Martin Hájek, Ph.D.

Abstrakt

Tato práce se zabývá genderovými stereotypy vyskytující se na technických vysokých školách. Jedná se o studijní obory, které jsou tradičně spojovány s muži. Studentky technických oborů tvoří na těchto školách menšinu a mohou se během studia setkávat s předsudečným jednáním ostatních studentů a učitelů kvůli jejich pohlaví. Kvalitativní metodou jsou zjišťovány, jaké konkrétní genderově stereotypní vzorce se vyskytují na fakultách ČVUT, které bylo vybráno jako typický zástupce technické vysoké školy. Dále se práce věnuje postoji studentek k těmto stereotypům a k majoritnímu mužskému kolektivu na těchto oborech. Bylo zjištěno, že ačkoliv se studenti a učitelé chovají k dívkám převážně vstřícně a pozitivně, stále u nich přetrvává stereotypní smýšlení o ženách jako méně technicky nadaných. Někteří tento předsudek dávají najevo ve svém chování. Pro studentky nejsou takové předsudky problémem. Během svého studia se s předpojatým jednáním setkaly, nepovažují to však za bariéru, která by se nedala překonat. Mnohdy se jedná o dívky, které si dobře rozumějí s chlapci, respektují, že technický obor je dominantou mužů a dle toho jednají. Tato práce podrobně mapuje studentské zkušenosti s genderovými stereotypy na technických vysokých školách a vnímání těchto předsudků studentkami.

Abstract

This thesis deals with gender stereotypes occurring at technical universities. These are the fields of study that are traditionally associated with men. Female students in technical fields form a minority of these schools and may encounter during their studies prejudiced behaviour of male students and teachers because of their gender. It is surveyed by qualitative methods which specific gender-stereotyped patterns occur on the faculties of Czech Technical University which was chosen as the representative technical university. Furthermore, this thesis deals with attitude of female students to these stereotypes and majority male group in these fields. It was found that although male students and teachers treat girls mostly helpful and positive, stereotypical opinions about women as less technically capable still persist. Some students or teachers show prejudice in their behaviour. Female students do not consider these prejudices as a problem. During studies, they met with prejudicial behaviour, but do not consider it as a barrier that could not be overcome. Often these young women are those who are more compatible with young men, they respect that men dominate in technical field and they act accordingly. This thesis describes in detail the students' experiences with gender stereotypes at technical universities and the perception of these prejudices by female students.

Klíčová slova

gender, stereotyp, předsudek, vysoká škola, technický obor

Keywords

gender, stereotype, prejudice, university, technical field

Rozsah práce: 92 982 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2015

Phuong Thi Truong

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Martinu Hájkovi, Ph.D., za odborné vedení, pomoc a cenné rady při zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům a respondentkám za poskytnuté rozhovory.

Institut sociologických studií

Projekt bakalářské práce

1. Předpokládaný název práce

Genderové stereotypy na technicky zaměřených vysokých školách

2. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Technické obory na vysokých školách byly vždy dominantou mužů. U žen převažují obory pedagogické, humanitní, ekonomické nebo medicínské. (Kleňhová 2009: 101) Přesto však ženy na techniku nikdy nezanevřely a, i když genderové stereotypy stále zůstávají hluboce zakořeněny, ženy v technických oborech byly, jsou a budou, a jejich výsledky a úspěchy na tomto poli nejsou o nic menší než ty mužské.

Celkový počet studentů na vysokých školách v České republice v akademickém roce 2012/2013 tvoří 56 % žen a 44 % mužů, takže zřetelně převažují ženy. (ČSÚ 2014) Jaký je však počet studentek a studentů na technických oborech zobrazuje následující tabulka. Z údajů ČSÚ jsem vybrala pouze technické fakulty. Údaje jsou k 31. 12. 2012 a zobrazují počet žen-studentek a počet mužů-studentů na jednotlivých technických fakultách v akademickém roce 2012/2013.

Fakulta	Počet žen	Počet mužů	Počet žen v %	Počet mužů v %
F. matematicko-fyzikální UK Praha	623	2002	23,7	76,3
F. informatiky MU Brno	294	2233	11,6	88,4
F. stavební ČVUT Praha	1993	3434	36,7	63,3
F. strojní ČVUT Praha	227	2276	9,1	90,9
F. elektrotechnická ČVUT Praha	285	3317	7,9	92,1
F. informačních technologií ČVUT Praha	170	1953	8,0	92,0
F. dopravní ČVUT Praha	431	1422	23,3	76,7
F. jaderná a fyzikálně-inženýrská ČVUT Praha	473	1192	28,4	71,6
F. architektury ČVUT Praha	906	813	52,7	47,3
F. biomedicínského inženýrství ČVUT Praha	852	530	61,6	38,4
F. strojní ZČU Plzeň	181	1197	13,1	86,9
F. elektrotechnická ZČU Plzeň	168	1612	9,4	90,6
F. strojní TU Liberec	120	1258	8,7	91,3

F. mechatroniky a MISD TU Liberec	59	732	7,5	92,5
Dopravní f. Jana Pernera UPa Pardubice	512	1606	24,2	75,8
F. elektrotechniky a informatiky UPa Pardubice	48	1068	4,3	95,7
F. stavební VUT Brno	2113	4340	32,7	67,3
F. strojního inženýrství VUT Brno	373	3955	8,6	91,4
F. elektrotechniky a komunikačních technologií VUT Brno	314	3392	8,5	91,5
F. informačních technologií VUT Brno	139	2187	6,0	94,0
F. chemická VUT Brno	698	371	65,3	34,7
F. architektury VUT Brno	349	285	55,0	45,0
F. stavební VŠB-TU Ostrava	763	1411	35,1	64,9
F. bezpečnostního inženýrství VŠB-TU Ostrava	416	1124	27,0	73,0
F. strojní VŠB-TU Ostrava	148	1990	6,9	93,1
F. elektrotechniky a informatiky VŠB-TU Ostrava	279	3138	8,2	91,8
F. hornicko-geologická VŠB-TU Ostrava	1521	1880	44,7	55,3
F. metalurgie a materiálového inženýrství VŠB-TU Ostrava	875	1319	39,9	60,1
F. informatiky a statistiky VŠE Praha	892	2171	29,1	70,9
F. technická ČZU Praha	181	1719	9,5	90,5
F. lesnická a dřevařská ČZU Praha	864	1647	34,4	65,6
F. lesnická a dřevařská Mendelova univerzita Brno	612	1218	33,4	66,6

Zdroj: ČSÚ 2014

Vidíme tedy výraznou převahu mužů-studentů na technických fakultách. Z toho pak vyplývají počty žen a mužů v technických oborech pracovní sféry. To, že ženy nejsou tolik spojovány s technickými obory, patří k typickým genderovým stereotypům, které se lidé učí od dětství. „Stereotyp k lepší „biologické vybavenosti“ chlapců zůstává neotřesen i ve světle jejich potenciálně horších výsledků. Tato skutečnost se může dále promítat v jejich zájmu o technické obory, aspirace i v představách o jejich možnosti uspět v těchto oblastech.“ (Hasmanová 2011: 10) „Rozdílné výsledky dívek a chlapců v matematice bývají jedním z výsadních argumentů používaných v debatách o odlišných biologických predispozicích k technickým oborům. Stereotyp o dívkách, které „nemají na počty hlavu“ je velice silný a může se odrážet i v přístupu vyučujících a potenciálně tak demotivovat dívky v úsilí o kariéru v technických oborech.“ (Hasmanová 2011: 9)

3. Teoretická východiska

„Technické a ICT obory představují oblasti, které mají, zjednodušeně řečeno, mužský gender. Dovednosti, asociované s prací v těchto odvětvích, jsou spojovány s muži. Technika, počítače či matematické znalosti jsou aspekty, které jsou tradičně vnímány jako mužské záležitosti. Ve stereotypních představách je tradičně osoba počítačového odborníka, inženýra či technika ztotožněna s mužem. Technické a ICT obory ztělesňují atributy racionality, která je ve společnosti tradičně spojována s mužstvem.“ (Hasmanová 2011: 13) „Nízký počet žen v technických a ICT oborech byl (a často stále je) vnímán s jistou samozřejmostí jako důsledek rozličných kognitivních schopností a od přírody daných odlišných zájmů chlapců a dívek. Odkaz na biologická vysvětlení představuje stále silný mechanismus vysvětlování absence žen v těchto oborech, který ji zároveň činí přirozenou a tak i v podstatě nezměnitelnou.“ (Hasmanová 2011: 7) „Ženy nečelí bariérám pouze během procesu rozhodování se o dalším studiu. Jejich pozice je ztížena, i pokud se pro kariéru v technických a ICT oborech již rozhodnou. Malé početní zastoupení s sebou nese řadu dalších obtíží během terciálního vzdělávání a dalšího zaměstnání.“ (Hasmanová 2011: 18)

Webové stránky www.zkusit.cz se věnují problematice nedostatku žen v IT oborech a snaží se ženy nalákat ke studiu a práci v tomto oboru. „Důvodem nízkého zastoupení žen v IT v České republice jsou společenské stereotypy o předurčenosti mužů a žen pro určitá povolání. Česká společnost je podle výzkumů veřejného mínění konzervativní, co se týká rozdělení rolí mužů a žen (CVVM, Role mužů a žen, 2007) i výběru povolání (MPSV, Netradiční povolání mužů a žen, 2006).“ (...) „Pokud je totiž ve společnosti historicky zakořeněna představa, že dívky a ženy nemají předpoklady pro technické obory, odráží se tato skutečnost v socializaci k technickým kompetencím: od narození jsou chlapci a dívky směřováni do jiných oblastí zájmu. Děti si socializací vytvářejí genderovou identitu, která odráží ženské a mužské vlastnosti očekávané v dané kultuře. Feminita je v naší společnosti charakterizována péčí, zájmem o druhé a citlivostí, maskulinita nezávislostí, asertivitou, zaměřeností na cíl a zájmem o techniku (a počítače). Vliv na genderovou socializaci nemají výlučně rodiče, ale také vrstevníci, škola a média, z tohoto důvodu mohou být stereotypy o schopnostech mužů a žen odstraňovány pouze aktivním prosazováním politiky rovných příležitostí v celé společnosti.“ (www.zkusit.cz)

S genderovou segregací v pracovní sféře je spojena prestiž. „Reprodukce či dokonce posilování genderové segregace nemá svůj důvod v obavě z ženské konkurence respektující jejich - tj. maskulinní - pravidla, nýbrž z přeměny povolání, oboru, v něco, co mohou spojovat se ztrátou společenské prestiže, výlučnosti, mužnosti, apod.“ (...) „Maskulinita má zde větší prestiž: je totiž více spojována s nezávislostí, pracovním nasazením, ambiciózností apod. než femininita.“ (Hájek 1997: 9) „Vysoké školství zažilo spíše postupnou než skokovou feminizaci, kdy ženy pronikly větší či menší měrou do všech oborů (nepočítaje v to vojenské obory), zatímco muži se významnou měrou koncentrovali v technických oborech. Ačkoliv je pohlavní segregace i zde zřetelná, není natolik, abychom mohli předpokládat odlišnou genderovou socializaci nebo jiné podobné efekty.“ (Hájek 1997: 29)

Zdeněk Sloboda v článku *Více žen na technické vysokoškolské obory* označuje vliv prostředí, vliv společnosti, která vede děti od nízkého věku ke genderovým rolím, za zásadní při utváření osobní svobodné vůle, podle které studenti vybírají vysokoškolský obor. Srovnává statistiky počtu studentek na technických vysokých školách v ČR a v zemích třetího světa, kde počet studentek na těchto školách je srovnatelný nebo dokonce převažuje nad počtem mužů-studentů. (Sloboda 2004: 6-7) Rozdílné počty studentek odůvodňuje takto: „To, že genderové stereotypy a rozdíly mezi ženami a muži stále existují a jsou udržovány, je otázkou rozložení moci. Ekonomická moc je zásadní pro fungování naší společnosti. V komunismu a ve třetím světě ekonomiky neakumulují tolik moci. Moc je soustředěna v politice, ideologii, armádě atd., informatika tím pádem není tolik významná, a proto ji ženy mohou studovat.“ (...) „Naší společnosti (rozvinutého kapitalismu) je moc soustředěna v rukou manažerů velkých firem, kterými jsou až na výjimky muži. Nebudeme-li zužovat držení moci pouze na průmysl, pak i další elity – politické i jiné ekonomické (bankovníctví, energetika atd.) – tvoří v naprosté většině muži. Protože se informatika – počítače, software, ale i technologie médií – vyprofilovala jako ekonomicky produktivní odvětví, byly ženy už na úrovni studií systémem ne/motivace eliminovány z podílu na této ekonomické moci.“ (...) „Pokud tedy informatika, FSírenství, ale také maskulinizované právní vědy nebo lékařství budou dobře placené, pak je více než pravděpodobné, že tyto obory budou ženy studovat jen zřídka.“ (Sloboda 2004: 7) Dívky se nehlásí na technické fakulty, protože nejsou společenským systémem motivovány takové obory studovat, i přesto, že potřebné kvality prokazují. Sloboda tento jev považuje za

nezdravý, protože pokud jsou uchazeči pouze muži, kvalita uchazečů klesá, jelikož je tím široký výběr v této populaci redukovatelný. Pokud jsou mezi uchazeči i ženy, kvalita těchto uchazečů bude vyšší a při stejném počtu přijatých studentů tak budou přijatí studenti kvalitnější. (Sloboda 2004: 7)

Ženy se tedy nehlásí na technické školy, protože nemají dostatečné kvality, ale protože do těchto mužských oborů podle společnosti „nepatří“. V průběhu let však proniká do techniky čím dál více žen, např. mezi lety 1947 až 1997 se počet studentek technických oborů zvýšil čtyřnásobně. (Hájek 1997: 27) V dnešní době je počet studentek na technických školách větší než dříve, avšak stále jsou ve srovnání s muži v menšině. (Kleňhová 2009)

4. Cíle bakalářské práce

Podobnému tématu se ve své bakalářské práci věnoval Jan Kvapil. Zkoumal důvody nízkého zastoupení studentek na technických vysokých školách. Jeho zjištění jsou, že rozhodnutí studentek, které se rozhodly pro technický obor, předcházely různé okolnosti, ať je to vliv rodiny, zájem o obor, či neúspěšné přijetí na jinou požadovanou školu. Rozhodovaly se však na základě vlastní vůle. Žádná z respondentek nezmínila výraznější překážky ve studiu kvůli svému pohlaví. Dále píše, že dívky studující technické školy si lépe rozumějí s chlapci, v dětství si raději hrály s autíčky než s panenkami a postupem času se rozhodly pro studium na technické škole, kterou považovaly za nejlepší z hlediska oborového zaměření, které chtěly studovat. Nijak nezmínily problémy mezi muži – spolužáky, ve škole jsou sice v menšině, necítí však tlak ze strany mužské většiny. (Kvapil 2010)

Pravděpodobně se tedy studenti i studentky, které oslovím, budou chovat podobně. Ženy se budou tvářit, že se s překážkami způsobené genderovými stereotypy nesečkáávají, muži, že jim nepodléhají. Přesto v textech výše vidíme, že tyto stereotypy vzhledem k pohlaví mají lidé vžitě. Pokusím se odkrýt tyto genderové stereotypy v prostředí technicky zaměřených vysokých škol prostřednictvím pozorování a rozhovorů.

Cílem této práce bude zmapovat jednání mužů a žen na technicky zaměřených vysokých školách vzhledem k zakořeněným genderovým stereotypům. Jak se tedy ženy-studentky dokáží prosadit na těchto školách, na oborech, které jsou převážně

mužské? Mají prostor prorazit? Proniknout do „mužského oboru“? Případně pokud už jsou začleněny v tomto mužském kolektivu, jak si své pozice udržují? Zda se setkaly či setkávají s nějakými překážkami kladenými samotnou školou, učiteli či spolužáky kvůli jejich pohlaví? Jak proti nim bojují? Podobně na straně mužů-studentů, zda cítí vůči ženám na technických oborech jistou rezistenci nebo je naopak vítají jako přínos pro obor. Pokusím se poodhalit např. různé strategie, které studentky používají k prosazení se při studiu na technickém oboru, kde výrazně převažují muži. Stejně tak se pokusím poodhalit názory mužů na studentky těchto oborů. Jednání a názory studentů a studentek na těchto školách bych chtěla detailně popsat, zjistit, zda a jak je v dnešní době pozice ženy na vysoké škole v mužském odvětví ovlivňována genderovými stereotypy, zda a jak se proti těmto stereotypům brání a jaký je pohled na ženy v mužském odvětví ze strany mužů.

5. Výzkumné otázky a hypotézy

Výzkumná otázka tedy je, jakými způsoby se ženy–studentky prosazují na technicky zaměřených vysokých školách, vzhledem k genderovým stereotypům, které jsou ve společnosti zakořeněny, jak bylo zmíněno výše, a o kterých předpokládám, že budou mít vliv během studia pro tyto studentky, a jak se proti nim případně brání. Dále jak nahlíží muži–studenti na ženy studující technický obor.

6. Metody a prameny

Sběr dat proběhne pozorováním a polostrukturovanými rozhovory s informátory. Ty budu hledat na fakultách ČVUT a matematicko-fyzikální fakultě UK. Předpokládaný počet informátorů je 10-15. Informátoři poskytnou informace o tom, jak to na jejich školách funguje, co se týče genderových stereotypů, jak se sami staví k tomuto fenoménu. Ženy-informátorky se budu snažit vést směrem k tomu, zda se setkaly ve škole s odsouzením či odlišným jednáním kvůli jejich pohlaví, jak se k tomu staví, jak proti tomu případně bojují, jak se v těchto případech chovají, zda si osvojily nějaké taktiky při studiu na technickém oboru, které by jim pomohly prosadit se nebo začlenit se do mužského kolektivu. Také bych se chtěla zaměřit na to, proč se rozhodly právě pro technickou školu, zda např. braly v úvahu, že je tento obor „pro muže“. U mužů-informátorů mě bude zajímat jejich pohled na spolužačky, zda si všimli rozdílného jednání mužů k ženám, nebo žen k mužům ve škole. V jakém světle sami vidí ženy-

studentky na technické škole.

Pozorování bude skryté nezúčastněné, proběhne na místech, kde se tito studenti sdružují např. Národní technická knihovna, kluby v okolí strahovských kolejí, prostory fakult a také navštívím přednášky na ČVUT a MFF UK. Pozorováním získám pohled na přirozené prostředí technických škol a dalších míst spojených se studenty technických oborů, rozhovory poskytnou detailnější informace od aktérů, jejich úhel pohledu a názory na tuto problematiku.

Je tu předpoklad, že informátoři budou podléhání genderovým stereotypům zatajovat, pokusila bych se je odhalit hlavně nepřímými a projekčními otázkami. Přepis pořízených rozhovorů budu kódovat, z vytvořených kategorií se v kombinaci s analýzou pozorování pokusím získat odpovědi na výzkumné otázky.

7. Předpokládaná struktura bakalářské práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická část
- 3) Empirická část
- 4) Závěr

8. Základní literatura k tématu

Oakley, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál

Renzetti, C. D. Curran. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum

Vodáková, A. O. Vodáková. 2003. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*
Praha: Sociologické nakladatelství

Obsah

ÚVOD.....	3
1. VYMEZENÍ POJMŮ	4
1.1 STEREOTYP.....	4
1.2 GENDER.....	4
1.3 GENDEROVÉ STEREOTYPY	5
2. SOCIALIZACE	6
2.1 RODINA	6
2.2 ŠKOLA	7
3. STEREOTYPY VE VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU	7
3.1 ZÁKLADNÍ ŠKOLA	9
3.2 STŘEDNÍ ŠKOLA	9
3.3 VYSOKÁ ŠKOLA	10
3.3.1 Genderové aspekty na terciálním stupni vzdělávání	11
3.3.2 Motivace při výběru technického oboru	12
3.3.3 Současný stav na technických vysokých školách v České republice.....	14
4. VÝZKUMNÁ OTÁZKA	16
5. METODOLOGIE	16
5.1 POZOROVÁNÍ	17
5.1.1 Sběr dat.....	17
5.2 ROZHOVORY.....	19
5.2.1 Tvorba otázek	19
5.2.2 Popis vzorku	20
5.2.3 Sběr dat.....	21
5.3 ÚPRAVA DAT A ANALÝZA	21
5.4 REFLEXE VÝZKUMNÍKA	22
6. ZJIŠTĚNÍ	23
6.1 MOTIVACE PŘI VÝBĚRU VYSOKÉ ŠKOLY	23
6.2 NEROVNOSTI NA TECHNICKÝCH ŠKOLÁCH.....	26
6.2.1 Stereotypní představy o dívkách	26
6.2.2 Přístup studentů ke studentkám	31

6.2.3 <i>Přístup učitelů ke studentkám</i>	33
6.2.4 <i>Postoj studentek k stereotypům a mužskému kolektivu</i>	36
6.3 VZTAHY MEZI STUDENTKAMI	38
6.4 SHRNUÍ.....	40
7. DISKUZE	41
ZÁVĚR	44
SUMMARY	46
POUŽITÁ LITERATURA.....	47
SEZNAM PŘÍLOH.....	50
PŘÍLOHY	51

Úvod

Tématem mé bakalářské práce jsou genderové stereotypy vyskytující se v prostředí technických vysokých škol. Právě technický obor je tradičně spojován s muži. Ženy jsou spíše vedeny k jiným oborům, lehčím nebo spojeným s ženskými vlastnostmi.

Lidé takové rozdělení praktikují automaticky. Žena v technickém oboru může působit nekompetentním dojmem. Ač by třeba měla stejné nadání nebo vzdělání jako muž, bude spontánně považována za neznalejší. Takové chování se považuje za stereotypní a je ve společnosti hluboce zakořeněné. Lidé předsudečně přiřazují ženám a mužům určité vlastnosti a schopnosti hodící se k danému pohlaví. Typickým příkladem je právě považování ženy za technicky nezdatnou. Přesto se najdou dívky, které si vyberou ke studiu technický směr. Kvůli genderovým předsudkům se však na technické škole mohou setkat s nerovným jednáním.

Cílem mé práce je tedy zjistit, jaké genderové stereotypy se vyskytují na technických vysokých školách a jak se k tomuto předpokládanému chování studentky staví.

Zaměřila jsem se na výskyt genderových stereotypů ve vysokoškolském vzdělávání, protože je pro mě, jako pro studentku vysoké školy, tato oblast nejbližší. Genderové stereotypy ve školním prostředí jsou tématem velmi rozšířeným a často studovaným. V této práci mapuji tyto předsudky v českém prostředí, konkrétně na Českém vysokém učení technickém v Praze.

V teoretické části práce popisuji problematiku genderových stereotypů a průběh vzniku takových předsudků. Dále rozebírám již provedené výzkumy o těchto stereotypech vyskytujících se na základní, střední a vysoké škole. Poté následuje položení výzkumných otázek. V metodologické části je popsán průběh sběru dat, který byl proveden pozorováním a rozhovory. Následuje prezentace zjištění, kde popisují zjištěné stereotypní chování, a diskuze, kde srovnávám vlastní poznatky s prostudovanou literaturou.

1. Vymezení pojmů

1.1 Stereotyp

Tento pojem vyjadřuje určité schéma „vnímání a hodnocení jevů (názory, mínění, postoje, chování) podle ustrnulých představ ve vědomí lidí“ (Linhart a kol. 1996: 1229-1230). Autoři uvádějí, že se většinou jedná o mínění lidí nevycházející z vlastních zkušeností, ale vytvořených hlavně vlivem rodiny, nejbližšího sociálního okolí, uznávaných autorit a také školy či sdělovacích prostředků. Všechny tyto zdroje přenášejí normy a poznatky o určité skupině lidí, které jsou upevňovány vlastními zkušenostmi, a proto jsou obtížně vyvratitelné (tamtéž). „Stereotypy zjednodušují realitu, potlačují komplexnost a složitost objektivní skutečnosti a usnadňují přijetí nového“ (Linhart a kol. 1996: 1230).

Lidé na základě stereotypů paušalizují určité vlastnosti jednotlivců na celou skupinu a ani na vlastní kůži zažítá situace, která se liší od stereotypních představ, nezmění celý vzorec stereotypů. Nová jiná zkušenost je totiž vnímána selektivně a díky stereotypům vykládána jako „nový jev ‚po staru‘“ (tamtéž). Stereotypy pomáhají lidem orientovat se ve společnosti a rozumět jí (Janošová 2008: 27). Mohou mít charakter záporný i kladný, jsou trvalé, iracionální a vedou člověka k nepřesnému nebo chybnému výkladu (Linhart a kol. 1996: 1230). „Jejich funkcí je zjednodušovat, zpřehledňovat chod věcí a naše přemýšlení o nich“ (Smetáčková 2006: 2).

1.2 Gender

Pojem gender se používá „pro skupiny vlastností a chování formované kulturou a spojené s obrazem muže a ženy“ (Linhart a kol. 1996: 339). Na rozdíl od pojmu pohlaví je význam pojmu gender přenesen z primárního důrazu na biologické odlišnosti na společenská očekávání, přijetí společenských norem a jejich praktické používání v rámci každodenního jednání. Obecným rysem lidské společnosti je rozlišovat pohlaví, ale rozlišování podle pohlaví už přirozené není (Oakley 2000). Zde se nachází dělicí čára mezi genderem a pohlavím. Oakley (2000: 142) tvrdí, že genderové rozdíly vyplývají z kultury, ale biologické faktory pomáhají určit směr tohoto rozlišování.

Na základě pohlavních znaků je osobě přisouzena genderová identita a tím role muže nebo ženy. Urban definuje roli jako „očekávaný způsob chování člověka vyplývající z jeho společenské pozice v sociální struktuře“ (Urban 2008: 131). Obsah

rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům se v různých společnostech a v různých obdobích liší, ale v každé společnosti jsou principy, podle nichž se dělí činnosti na mužské a ženské (Oakley 2000). „Moderní společnost zdůrazňuje nejsilnější sociální aspekt“ (Oakley 2000: 103). Od dětství jsou tak dívky a chlapci vedeni ke své genderové roli (Oakley 2000: 131), aby posléze vyrostli v ženy a muže s atributy odpovídající jejich pohlaví.

Gender je tedy společenskou kategorií vyjadřující „sociálně podmíněné kulturní rozdíly, očekávání, předsudky a specifika v postavení mužů a žen“ (Šiklová 1999: 10).

1.3 Genderové stereotypy

Genderové stereotypy jsou sdílené představy o rozdílných femininních a maskulinních vlastnostech a schopnostech postavené na základě biologických odlišností (Renzetti, Curran 2003: 23). „Jsou jedním z nejranějších lidských nástrojů k orientaci v sociální realitě a jsou většinou málo uvědomované“ (Janošová 2008: 148), neboť v uspořádání sociální reality je zakořeněná představa biologicky daného rozdělení na muže a ženy (West, Zimmerman 2008: 101). West a Zimmerman (2008) tvrdí, že společnost toto členění považuje za přirozené a reaguje na to „děláním genderu“, tedy konstruováním a reprodukováním odlišných maskulinních a femininních vlastností.

Ženy jsou považovány například za povahově pasivní, citlivé, závislé, mající smysl pro romantiku, pečovatelský přístup a malou technickou zdatnost. Od mužů je naopak stereotypně očekávána například nezávislost, schopnost ovládat své city, soupeřivost a také lepší technická zdatnost (Renzetti, Curran 2003: 20). Jak poukazuje Vaňurová (2011: 213), nejen společnost a kultura determinuje genderové stereotypní vzorce. Podporovány jsou i komunikací mezi samotnými jedinci.

Odlišné typické vlastnosti mužů a žen utvářejí genderové role. Jedná se o „souhrn představ o tom, jací muži a ženy jsou, a popis obecně sdílených přesvědčení o tom, jací by muži a ženy měli být“ (Janošová 2008: 41). Genderové role nutí jednotlivce chovat se dle požadavků spojených se statutem muže nebo ženy, které jsou výsledkem socializace (Kramer 1991: 73-74).

2. Socializace

Socializaci Kramer (1991: 73) popisuje jako proces, během kterého se člověk naučí pravidla příslušné sociální skupiny nebo kultury, jež jsou považovaná za správná. Zaslouhou socializace si jedinec osvojí způsoby, jak sebe a ostatní členy definovat v rámci těchto norem. Autorka (1991: 77) dále tvrdí, že ačkoli socializačním procesem procházíme celý život, nejdůležitější jsou principy, které si osvojíme v dětství, kdy se mimo jiné naučíme, jaké zásady má dodržovat maskulinní a femininní genderová identita.

Na člověka tedy působí během jeho života mnoho zdrojů socializace (Urban 2008: 135-136). Ve své práci se zaměřím pouze na rodinu a školu jako zásadní faktory genderové socializace (Hasmanová, Svatošová 2011: 15).

2.1 Rodina

Rodina je základním socializačním činitelem v období dětství. Socializací se dítě neznalé světa naučí, podle jakých hodnot, norem a schémat se chovají starší. Rodinná výchova naučí jedince jazyk a základní vzorce chování (Giddens 2013: 266-269). Rodiče se k dcerám a synům chovají odlišně. Předávají jim genderová očekávání jak jemnými signály při interakci s dětmi např. výběrem hraček, oblečení, dětských knížek, tak i výrazněji, třeba trestáním dětského chování nehodící se k jejich genderu (Renzetti, Curran 2003: 93). Svoji genderovou roli si děti uvědomují od útlého věku. Výzkumy ukázaly, že se nejedná jen o působení rodičů na děti, ale o interakci obousměrnou (Renzetti, Curran 2003: 111). Jedná se tedy o již zmíněnou vzájemnou komunikaci, která upevňuje vžitá stereotypy.

Syny vedou rodiče zpravidla k větší samostatnosti, jsou k nim shovívavější, když zlobí, vedou je k chlapeckým zálibám posilující sportovní a technické dovednosti, je u nich podporována mužnost, soutěživost, sebevědomí. K dcerám jsou rodiče empatičtější, sdílnější, více rozvíjejí jejich komunikační a pečovatelské dovednosti, oceňují u nich ženskost, atraktivitu, citlivost (Janošová 2008: 96-102). V rámci vzdělávacího systému jsou tyto dispozice dále upevňovány (Hasmanová, Svatošová 2011: 15). Děti si takto skrz rodinnou a školní socializaci osvojí představy a dovednosti náležící jejich pohlaví, chovají se dle těchto pravidel, která formují předpoklady k určitým oborům.

2.2 Škola

S přibývajícím věkem dítěte se vliv rodiny posouvá na sekundární úroveň a silnější působení začínají mít mimo jiné školní prostředí a přátelé (Giddens 2013: 269). Znalosti a dovednosti nezbytné pro budoucí společenský život nabývají děti právě ve škole prostřednictvím vyučovaných předmětů. Vzdělávací instituce dále vštěpují dětem určité společenské, politické a ekonomické hodnoty, které však nejsou explicitně vyjádřené jako informace poskytované studijními předměty. Tvoří takzvané skryté kurikulum, které žáky učí, jak na svět nahlížet, co od něj očekávat a právě mezi těmito skrytými signály jsou i genderové vzorce (Renzetti, Curran 2003: 124). Učitelé se při své práci s větší skupinou studujících nemohou vyhnout jednání bez schémat a pohlaví poskytuje nejjednodušší kritérium pro rozlišování (Janošová 2008: 148). Ke studentům a studentkám tak přistupují zpravidla odlišně, na základě stereotypních představ o jejich rozdílných schopnostech.

Kromě formálního prostředí školy působí na děti a mladistvé také jejich kamarádi a spolužáci, se kterými se setkávají také na neformální úrovni (Thorne in Giddens 2013: 271). Thorne ukázala, že interakce s vrstevníky jsou dalším důležitým faktorem genderové socializace, jelikož formují vlastní postoje a chování.

3. Stereotypy ve vzdělávacím systému

Genderové stereotypy nejsou jediné stereotypy, které se ve vzdělávacím systému vyskytují. Velmi výrazné jsou např. rasové (Renzetti, Curran 2003), které pak mohou genderové předsudky zastínit. Je tedy nutné podotknout, že stejně jako v celé společnosti, tak i v jednotlivých částech společnosti, jsou předsudky různých typů, které ovlivňují každodenní situace.

Genderová analýza českého školství (2006: 7) předkládá informace o genderové determinaci školy, kterou lze nalézt například v zastoupení žen a mužů mezi studujícími, v zastoupení žen a mužů mezi vyučujícími nebo v pedagogické komunikaci. Autoři analýzy poukazují, že díky tomuto působení je například přechod mezi jednotlivými úrovněmi vzdělávání ovlivněn genderovými stereotypy zasazenými v mechanismu školního vzdělávání. Ty dále určují výběr vzdělávací a tedy i pracovní dráhy. Není to pouze otázka individuální volby studujícího, vzdělávací systém je takto

nastaven a studentům naznačuje, které vzdělávací dráhy jsou typicky mužské a které typicky ženské (Otevřená společnost 2006: 9-10) a to prostřednictvím latentního rozdělení předmětů na „dívčí“ a „chlapecké“, odlišnými postoji vyučujících vůči chlapcům a dívkám, odlišnými studijními požadavky a kritérii hodnocení či obsahem samotných učebnic (Smetáčková 2006: 11; Giddens 2013: 779).

Mýty tvrdící, že „muži jsou a priori nadáni logickým myšlením, zatímco ženy dosahují dobrých výkonů pouze díky své pečlivosti a zodpovědnosti“ (Smetáčková 2006: 4) nebo že dívky nejsou biologicky předurčeny ke studiu technických oborů (Hasmanová, Svatošová 2011: 9), jsou ve struktuře vzdělávání velmi rozšířené. Dobré výkony dívek mohou být učiteli předsudečně považovány za výsledek jejich svědomitosti, píle a „memorování učiva bez pochopení podstaty a logiky“ (Smetáčková in Jarkovská, Lišková 2008: 695). Přitom rozdíly chlapců a dívek ve verbálních, matematických a prostorových schopnostech jsou v různých zemích jiné a s přibývajícím věkem žáků a žákyň se mění (Janošová 2008: 158-160).

Dle Hill a kol. (2010: 20-21) rapidně narostl v posledních třiceti letech počet dívek dosahujících nadprůměrných výkonů v matematice, avšak počet žen směřujících do technických oborů roste pomaleji. Připisování matematických znalostí biologickým předpokladům tak není na místě, jelikož by se takové změny v populaci neprojevily tak rychle. Autorky (2010: 37) dále tvrdí, že prostorové a matematické dovednosti se dají trénováním zlepšovat.

Zmíněné příklady genderově podmíněného chování poukazují na maskulinní povahu školního prostředí (Janošová 2008: 153). Najdou se však i femininní aspekty. Mezi ně řadí Janošová (2008: 149-151) skutečnost, že přes 80 % učitelů jsou ženy nebo, že jsou ve školním prostředí upřednostňovány ženské vlastnosti, jako je konformita s požadavky, píle a pečlivost. Je tedy vidět, že vzdělávací instituce nepřístupují k dívkám a chlapcům rovnocenně.

Zakořeněné předsudky ve vzdělávacím mechanismu i ve společnosti a jejich projevy jsou systémové a neuvědomované (Otevřená společnost 2006: 11). Ovlivňují studující v jejich úsilí o budoucí studium a práci. Hasmanová a Svatošová (2011: 9) upozorňují, že dívky tak mohou ztratit motivaci ke studiu technických oborů.

Nyní se zaměřím podrobněji na jednotlivé stupně vzdělávání. Základní a střední škole se budu věnovat stručněji vzhledem k mému zaměření na vysokou školu.

3.1 Základní škola

Genderová analýza českého školství (2006) poukazuje, že počty žáků a žákyň na základní škole nejsou genderově zatížené, protože se jedná o povinnou školní docházku. Rozdíly v počtu chlapců a dívek se objevují až při oddělení vzdělávacích drah, tedy po přestupu na základní školu s rozšířenou výukou některých předmětů nebo na víceletou střední školu. Dle této analýzy navštěvuje více žákyň například školy zaměřené na hudební výchovu, výuku cizích jazyků, výtvarné výchovy. Žáci převažují na školách s rozšířenou výukou přírodních věd (např. matematika), technických předmětů (např. informatika) nebo tělesné výchovy.

Výzkumy TIMMS a PISA ukázaly, že dívky a chlapci na základních školách dosahují v matematice, přírodních vědách, čtení a humanitních vědách rozdílných výsledků. Dívkám se lépe daří v humanitních předmětech, chlapcům jdou předměty technického charakteru (Otevřená společnost 2006: 21). Nutné je ale dle Hasmanové a Svatošové (2011: 10) podotknout, že se jedná o výsledky z českých škol a v jiných státech dopadli žáci a žákyně jinak, což naznačuje vliv společenských faktorů, které jsou v různých zemích odlišné.

Dívky v ČR však dosahují ve všech předmětech lepších známek (Otevřená společnost 2006: 21-22). Učitelé mohou tedy žáky a žákyně klasifikovat nejen dle jejich výkonů, ale také dle vlastností spojených s jejich pohlavím.

Dalšími příklady nerovného postoje učitelů popisují Renzetti a Curran (2003: 132-139). Vyučující věnují větší pozornost chlapcům při vyučování, chválí chlapce za intelektuální výkony, zatímco dívky za vzhled a vystupování, či dávají za úkol dívkám jiné činnosti než chlapcům. Rozdílný přístup a komunikace vyučujících tak může vyvolat mezi žactvem pocit, že chlapci jsou chytřejší než dívky, což v důsledku působí negativně na sebevědomí dívek.

3.2 Střední škola

Středoškolské vzdělávání nabízí studujícím více možností. Lze si vybrat zaměření a způsob ukončení studia. Jak prezentuje *Genderová analýza českého školství* (2006), vyšší počet dívek než chlapců je na gymnáziích a na středních odborných školách, naopak více chlapců je na středních odborných učilištích. Příčinou je dle této analýzy zaprvé výuka tzv. dívčích oborů na odborných školách, zatímco

tzv. chlapeckých oborů na učilištích, a za druhé, dívky mají větší studijní motivovanost, jelikož vzdělání mohou na rozdíl od chlapců vnímat jako důležitější (Otevřená společnost 2006: 24-25). Autoři analýzy dále uvádějí, že větší zastoupení dívek na gymnáziích může být způsobeno také lepším prospěchem žaček na základní škole nebo větší oborovou vyhraněností chlapců po základní škole.

Dále byly zjištěny podobné genderové aspekty jako na základní škole, konkrétně slabší výkony dívek v testech, ale dosahování lepších známek. „Genderová zátíženost je především na straně školní výuky, tj. obsahu učiva, vyučovacích metod, klasifikačních norem a pedagogických interakcí“ (Otevřená společnost 2006: 27).

Společenská pravidla nutí dívky být pasivní, slabší a neprůbojné (Gilligan in Renzetti, Curran 2003: 142). Horner tvrdí, že sebevědomí a výkonnost u žen klesá kvůli strachu z úspěchu. Pokud ženy stojí proti mužům, vyvolává to v nich nepříjemné pocity a podvědomě nepodávají maximální výkon, aby nebyly vnímány málo žensky (in Renzetti, Curran 2003: 142). Dívky jsou tedy nabádány, aby podceňovaly své schopnosti a neaspirovaly na, pro ně, netypické obory (Correll in Hill a kol. 2010: 44-46), přitom výzkumy ukázaly, že mají vyšší akademické a kariérní ambice než chlapci (Renzetti, Curran 2003: 140-141). Dívky se tedy pro femininní obory rozhodují závisle na těchto předpojatostech, i když se to na první pohled nemusí zdát.

3.3 Vysoká škola

Všechny tyto zakořeněné stereotypy se přesouvají do terciálního vzdělávání a jednotlivé obory lze dle počtu studentů a studentek rozdělit na maskulinizované (např. technické, přírodní vědy), feminizované (např. společenské, lékařské vědy) a genderově neutrální (např. vědy o umění, právo, ekonomie). (Otevřená společnost 2006: 27) Převažující počet žen v některých oborech není důsledkem diskriminace mužů, ale spíše důsledkem vnímání daného oboru jako méně prestižního a s nižším platem, který je hoděn spíše pro ženy (Renzetti, Curran 2003: 153). Ženy se tak na oborech, kde dominují muži, mohou setkat s předsudečným jednáním.

Příkladem může být častější vyvolávání mužů než žen, méně časté přerušování hovoru u mužů, přiřazování větší váhy připomínkám mužů, používání genderově stereotypních příkladů, mužských označení zahrnujících muže i ženy (tzv. generické maskulinum), stereotypní přiřazování určitých profesí mužům a jiných ženám, poznámky o tělesných vlastnostech a vzhledu studentek, komentáře znevažující ženu

obecně či zpochybňování ženské inteligence (Sandler, Hall in Renzetti, Curran 2003: 153-154). Autoři hovoří o „mikrodiskriminaci, která se projevuje jako vyčleňování, přehlížení nebo znevažování jednotlivců a jejich práce nebo myšlenek pouze na základě určitého připisovaného rysu, například pohlaví“ (Sandler, Hall in Renzetti, Curran 2003: 153). Takové jednání má dle autorů jemný, triviální charakter, ale reflektuje automatické nízké očekávání od žen.

3.3.1 Genderové aspekty na terciálním stupni vzdělávání

Zde představím poznatky výzkumu *Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni* (Smetáčková 2005), ze kterých jsem vycházela ve vlastním výzkumu. Zkoumaný vzorek představoval zástupce maskulinních, femininních a genderově neutrálních oborů.

Autorky výzkumu zjistily, že dívky a chlapci studující stejný obor viděli rozdílně své budoucí uplatnění. Člověk studující obor netypický pro jeho pohlaví se snaží uplatnění redefinovat tak, aby i on našel uplatnění.

Studující své spolužáky a spolužačky dělili dle jejich zájmu o obor a způsobu učení. Jedni jsou studující s přirozenou inteligencí, kteří oboru rozumí (charakteristika spojována spíše s muži), a druzí se učí mechanicky (přiřazováno ženám).

Vztahy mezi studujícími jsou takové, že se mezi sebou znají a buď si pomáhají během studia, nebo mezi sebou soutěží, což záleží na tom, zda je na škole majoritně zastoupeno určité pohlaví, na prestiži oboru a na typu přijímacích zkoušek. Na genderově vyhraněných oborech si studující uvědomovali svoji majoritnost/minoritnost a převahu daného pohlaví vysvětlovali přirozenými vlastnostmi žen a mužů. Na maskulinizovaných oborech se jednalo konkrétně o vysvětlení, že ženy nebaví matematika, nemají vztah k počítačům, na technických oborech všeobecně nejsou, proto tam další ženy nechodí, ženy se hůře uplatní a technika se k ženám nehodí. Muži se však k nízkému počtu žen na mužských oborech vyjadřovali také lítostivě a větší počet spolužaček by uvítali. Ženy na těchto oborech naopak nízký počet studentek hodnotí kladně.

Dále respondenti/ky popírali odlišnosti mezi studenty a studentkami v mužských oborech, avšak posléze tyto odlišnosti sami popisovali. Rozdíly viděli v uplatnění mužů a žen v mužském oboru, v odlišném vztahu k různým předmětům (jmenovitě žena a matematika), v přístupu k učení (ženy jsou pečlivější, muži línější), ve vzhledu

a chování (o opačném pohlaví je smýšleno stereotypně, ale po seznámení se názor změnil) či v míře mužnosti a ženskosti svých spolužáků/ček (např. dívky na maskulinizovaných oborech se chovají spíše jako chlapci).

Mezi studujícími vznikají přátelské skupiny a někdy partnerské vztahy. Přátelské skupiny jsou tvořeny převážně dle pohlaví, dívky se baví spolu a chlapci spolu, ale jedná se hlavně o počátky studia. Postupem času se vytvoří také smíšené skupiny. V oborech, kde převažují studující jednoho pohlaví, se minoritně zastoupené pohlaví semkne.

Další zjištění se týkala rozdílného přístupu vyučujících ke studujícím, který byl ze začátku také popírán, ale pak postupně respondenty/kami odhalován. Zjistilo se, že se na některých školách dopředu předpokládá odlišné jednání učitelů, například zvýhodňování studentů-mužů, narážky a „vtipné“ komentáře směrem k ženám (zajímavé je, že takové poznámky respondentky nepovažovaly za diskriminující) nebo dokonce sexistické poznámky učitelů.

Studující se snaží nezevšeobecňovat a k ženám a mužům přistupovat individuálně, avšak odlišování mužských a ženských charakteristik se nedokáží vyhnout. Jak tedy výzkum poukázal, rozdíly mezi muži a ženami studující vztahovali k tradičním genderovým rolím (Smetáčková 2005: 103-120).

Popis přístupu k dívkám konkrétně na technických oborech předkládají Hasmanová a Svatošová (2011). Genderovým bariérám na těchto oborech musí čelit ze dvou důvodů: jsou to dívky a jsou v menšině, stávají se tak pro okolí viditelné a více hlídané. Jejich chyby jsou vzápětí zachycené. Dívky jsou tak nuceny podávat lepší výkony. V prostředí, kde výrazně převažuje jedno pohlaví, je odlišnost mezi ženami a muži ještě více umocňována.

Výzkum Hájka (1997) odhalil rozdílné pojetí svého minoritního postavení u mužů a žen. Muži ve femininních oborech využívají své minoritnosti jako výhodu a mezi ženami se snaží získat privilegované postavení. Naopak ženy v maskulinních oborech se mezi muži nesnaží prosadit a svoji minoritnost berou spíše jako nevýhodu.

3.3.2 Motivace při výběru technického oboru

Jak již bylo zmíněno, při rozhodování se o další studijní dráze má velký vliv předchozí studium, které částečně nastaví směr studia tak, aby bylo odpovídající

danému pohlaví. Zaměřím se tedy podrobněji na motivace dívek a chlapců, kteří si vybrali technický směr.

Powell a kol. (2012: 542) ve svém výzkumu vycházel z východisek, že nízký počet žen v technických oborech je způsoben všudypřítomnou maskulinní povahou technických oborů a také individualizací ve společnosti, která oslabuje kolektivní zkušenosti. Následně je obtížné čelit sociálním normám. Výzkumy stále dokládají, že si mladé dívky a mladí chlapci přejí v budoucnu mít práci, která jim stereotypně odpovídá. Přesto existují ženy, které si vyberou technický obor. Autoři (2012: 543) využívají argumentaci Volmana a Ted Dama říkající, že genderová nerovnost je vnímána jako minulost, takže některé ženy se snaží využívat stejných příležitostí jako muži.

Ženy jsou při výběru oboru motivovány jinými faktory než muži, navíc ženské motivace jsou početnější než mužské (Powell a kol. 2012: 542-543). Ženy v mužských oborech si užívají toho, že se mezi muži dokázaly prosadit a tuto nerovnost berou jako výzvu. Takové ženy jsou sebevědomé, ambiciózní, nebojí se postavit nerovnému postavení v mužském odvětví, ale nejsou to feministky. K těm se naopak tyto ženy obracejí zády a nechtějí být s feministkami spojovány. Toto je výsledkem procesu individualizace (Powell a kol. 2012: 543). „Individualizace je přítomna, když existuje přesvědčení, že strukturální omezení rovnosti neexistuje nebo je alespoň velmi limitováno“ (Baker in Powell a kol. 2012: 544). Ženy tedy musí mít pocit, že genderové nerovnosti jsou minulostí a mají rovnost příležitostí (Rich in Powell a kol. 2012: 544). Nastane-li situace, ve které jsou ženy diskriminovány, dle Riche tomu nebudou schopny čelit, protože je jejich myšlení zasazené na genderovém pozadí.

Vlastní výzkum Powella a kol. (2012: 545) ukázal, že studenti/ky technických oborů byli ovlivněni při rozhodování těmito atributy: příležitost dělat zajímavou práci, řešení problémů brali jako výzvu, hodnota titulu z tohoto oboru, rozmanitá práce v oboru, vynikali v technických předmětech ve škole a chtěli využít získaných znalostí v těchto předmětech.

Nyní trochu podrobněji k některým motivacím z pohledu dívek (Powell a kol. 2012: 546-550). Některé studentky se od malička pohybovaly v převážně mužském prostředí, takže jim výběr technického oboru nepřišel zvláštní. Jedná se například o koníčky a zájmy technického rázu či vliv člena rodiny, který se pohybuje

v technickém odvětví. Kromě tohoto dívky častěji než chlapci uváděly vliv učitelů. Dívky si také častěji hledaly informace o tom, co obsahuje studium technického oboru, oproti chlapcům, aby tzv. nešly do neznáma. Dále je pro dívky velmi důležitá zdatnost v technických předmětech. Mezi dívkami stále panuje stereotypní názor, že chlapci se hodí k technice více i přesto, že výzkumy ukázaly, že jsou si v technických znalostech téměř rovni a nedostatky se lze doučit. Dívky hledají spíše společnost chlapců než dalších dívek, aby byly jako výjimky potvrzující pravidlo. Na druhou stranu si však dívky zároveň myslí, že každá žena může usilovat o studium či práci v technickém oboru. Tento protikladný postoj ukazuje na domněnku dívek, že genderová nerovnost je vymýcena. Technický obor je chlapci a dívkami považován za perspektivní uplatnitelný obor. Některé dívky pak věří, že najdou zaměstnání lépe, jelikož zaměstnavatelé mohou více shánět ženy-inženýrky, aby byl pracovní kolektiv rozmanitý. Dalším důvodem výběru technické školy je snaha být jinou a postavit se výzvě v podobě prosazení se v mužské branži. Takové ženy o sobě tvrdí, že mají více společného s muži než s ostatními ženami, vyzdvihují svoji individualitu a distancují se od feministek.

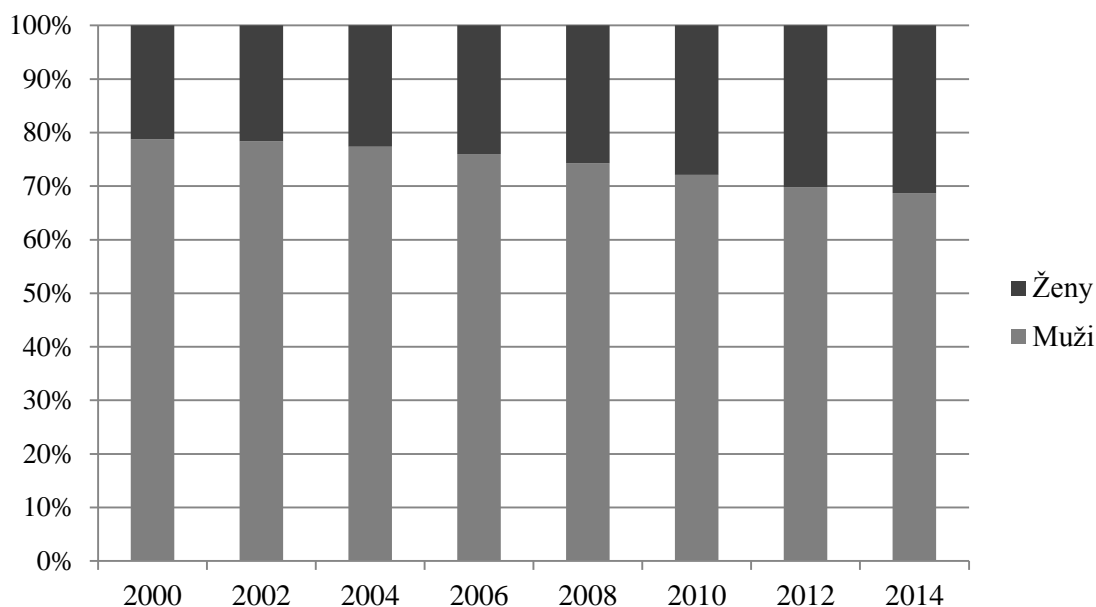
Výzkum Powella a kol. (2012) naznačil, že se mezi studujícími ví málo o tom, co vše zahrnuje studium a práce v technickém oboru. Za nejdůležitější zjištění považují autoři fakt, že genderové stereotypy jsou hluboce zakořeněné především mezi ženami, které si myslí, že jsou muži vhodnějšími adepty na studování techniky, i přesto, že se samy pro techniku také rozhodly. Ženy přijímají stereotypní rozdíly mezi pohlavími, považují je za přirozené a samy sebe řadí mezi výjimky. Ostatní ženy v technice nejsou ženami v technice brány pozitivně (Powell a kol. 2012: 550-551). Ženské vnímání technického odvětví je tedy protichůdné. Na jednu stranu se považují ženy za nevhodné pro studium techniky, na druhou stranu je studium přístupné všem.

3.3.3 Současný stav na technických vysokých školách v České republice

Nízký počet dívek na technických vysokých školách je vyústěním socializačního procesu, který vytváří představy o vhodnosti určitých disciplín pro určité pohlaví. Hill a kol. (2010: 19) považují za základní vysvětlení následující výroky: muži jsou od přírody lepší a vhodnější pro technické obory, nezájem žen o tyto obory a znevýhodňování žen v pracovním prostředí.

Jaká je situace na technických školách v České republice? Níže uvedený graf ukazuje, jak se počet studentek technických oborů za posledních patnáct let pomalu zvyšoval. Chlapci tedy na těchto oborech stále tvoří většinu studujících.

Graf procentuálního rozložení studujících dle pohlaví na technických oborech VŠ

Zdroj: MŠMT 2000-2014

„Ženy v současné době představují nevyužitý potenciál technických oborů“ (Hasmanová, Svatošová 2011: 6). Tyto obory jsou rozhodující pro ekonomický růst a ženy do nich mohou vnést nové přístupy a zkušenosti. Klasen a Lamanna (2009) prokázali, že genderová nerovnost ve vzdělávání a následně v zaměstnání zpomaluje ekonomický rozvoj. Produkty a služby technického odvětví jsou využívány celou společností a odlišné vlastnosti, smýšlení a dovednosti žen tak mohou tento obor posunout dále.

Technické školy si v poslední době samy uvědomují markantní a stále trvající rozdíl mezi počtem studentů a studentek a snaží se studentky přilákat ke studiu svých oborů. Chtějí tak společnosti vzkázat, že stereotypy o typicky mužských a ženských oborech už neplatí (Ďuričková 2011: 1-4). Například brněnské VUT nebo pražské ČVUT se snaží nalákat dívky ke studiu na jejich škole speciálními webovými stránkami (www.zkusit.cz, www.holkypozor.cz), které informují o tom, co vše obnáší studium, a které se snaží vyvrátit vžitá mýty o těchto oborech třeba informováním o ženách,

které se v technickém odvětví pohybují. Národní kontaktní centrum již pátým rokem nabízí mentoringový program pro středoškolské studentky, který má za cíl zvýšit mezi dívkami zájem o technické obory.

Tyto programy už fungují několik let, přesto poslední údaje Ministerstva školství o počtu studujících na vysokých školách ukazují, že počet studentek na technických oborech je v současnosti 30 %, přitom vezmou-li se v úvahu všechny obory veřejných a soukromých vysokých škol, tvoří dívky 56 % všech studujících (MŠMT 2015).

4. Výzkumná otázka

V teoretické části bylo zmíněno mnoho příkladů genderově stereotypního chování na všech stupních vzdělávání. S pomocí teoretických východisek jsem se stala vnímavější vůči těmto stereotypům, bez čehož bych nemohla provést sběr dat. Ve společnosti jsou tyto stereotypy hluboce zakořeněné a je předpoklad, že se budou vyskytovat na terciálním stupni vzdělávání, zvláště technického směru. Přestože genderové stereotypy ve školách byly zmapovány mnoha výzkumy, takže jsem měla jistou představu o tom, jaké stereotypy by se na vysokých školách mohly vyskytovat, bylo důležité si položit tuto otázku znovu. Nepředkládala jsem tak respondentům a respondentkám téma genderových stereotypů na školách jako věc hotovou, naopak jsem chtěla zjistit, jak se studenti a studentky technických škol sami dívají na tuto problematiku a s jakými stereotypy mají případně zkušenosti. Bylo tedy nutné nejprve zjistit, s jakými stereotypními představami se dotázaní přímo i nepřímo setkali a na to teprve navázat.

Položila jsem si tedy otázky: jaké genderové stereotypy se vyskytují na technických vysokých školách a jak se studentky staví k těmto genderovým stereotypům?

5. Metodologie

Pro své téma jsem si zvolila kvalitativní metodu, díky které získám detailnější vhled do problematiky (Hendl 2005: 52). Nejdříve jsem provedla skryté nezúčastněné

pozorování v prostorách technických škol, abych neovlivnila chování studentů a studentek (Hendl 2005: 192), poté jsem uskutečnila rozhovory se studenty/kami těchto škol. Ze zjištění z pozorování jsem vycházela hlavně při sestavování otázek pro rozhovor a některá zjištění jsem případně použila jako potvrzení výpovědí respondentů/tek (Hendl 2005: 192). Pro obě metody jsem si vybrala České vysoké učení technické v Praze jako typického zástupce technické vysoké školy a také z praktického důvodu – kvůli mému bydlišti, které je blízko této školy. Jedná se tedy o případovou studii jedné technické univerzity.

5.1 Pozorování

Nejprve jsem začala pozorováním, abych získala vhled do prostředí technických fakult. Před pozorováním jsem prostudovala literaturu, abych byla citlivější k genderově stereotypním jevům. K pozorování jsem si vybrala dějvický areál ČVUT, konkrétně prostory Národní technické knihovny (NTK), fakulty elektrotechnické, strojní, stavební a informačních technologií a také menzu ČVUT.

Pozorováním jsem chtěla získat představu o interakcích a vztazích mezi studenty/kami a učiteli a mezi samotnými studenty/kami. Jak bylo zmíněno v teoretické části, zabudované stereotypy se mohou projevit v mezilidských interakcích.

5.1.1 Sběr dat

Do Národní technické knihovny chodí studenti/ky ČVUT studovat a vypracovávat své práce do školy. Zde jsem si musela dát pozor, abych rozlišila studenta/ku ČVUT od jiných oborů, například podle studijních materiálů, které měl studující u sebe. Studenti a studentky ČVUT většinou rýsovali, kreslili, počítali, měli u sebe skripta se znakem ČVUT. Pokud jich bylo více a povídali si mezi sebou, bylo z jejich konverzace poznat, že studují technický obor. Na fakultách ČVUT jsem pozorovala na chodbách, v bufetu a ve školní studovně, dále v menze ČVUT. V těchto jmenovaných prostorech se jednalo o neformální vztahy mezi studenty.

Formální vztahy jsem pozorovala na přednáškách a cvičeních, kde figuroval vyučující jako autorita. Přednášky byly volně přístupné, pozorování na seminářích jsem si předem domluvila s cvičícími, které jsem prostřednictvím emailové korespondence informovala o své práci, ale nezmínila jsem konkrétně, že se jedná o téma genderových stereotypů, aby nedošlo ze strany cvičících ke zkreslení, jelikož i přístup cvičících

ke studujícím během vyučování byl předmětem pozorování. V emailu jsem zmínila, že se jedná o pozorování interakcí mezi studenty v hodině.

Navštívila jsem přednášky a cvičení z matematické analýzy, lineární algebry, statistiky a programování. Jednalo se o hojně navštěvované předměty a také pro mě časově dostupné. Pozorování jsem prováděla nepravidelně, dle svých časových možností, ale snažila jsem se vybrat čas pozorování tak, abych zahrnula celý den, tedy abych viděla, jaká je situace v průběhu dopoledne i odpoledne, v čase oběda jsem prováděla pozorování v menze a ve školních bufetech, byla jsem na dopoledních i odpoledních přednáškách a cvičeních.

Pozorovala jsem například, kdo s kým komunikuje nebo nekomunikuje, zda studující tvoří nějaké skupinky, počet členů ve skupině a kolik je ve skupině dívek. V NTK jsem také sledovala, kdo koho doučuje, v jakém počtu se společně studenti a studentky učí, případně, jak se onen student nebo studentka vyjadřuje při doučování nebo společném vypracování úkolu k druhému, zda nezachytím například nějaké poznámky ke schopnostem druhého nebo jiné komentáře. Dále při formálních vztazích jsem si zaznamenávala, kdo si ke komu sedá při vyučování, kdo byl u tabule, kdo se hlásí častěji o slovo, kdo je na cvičení aktivní (např. ptá se, odpovídá na dotazy) a pasivní, či jak se učitel chová ke studujícím (např. jak je oslovuje, zda vyvolává jen studenty, výskyt generického maskulina apod.), celkově tedy, co se při výuce odehrává.

Chtěla jsem zjistit, jak se studenti nebo učitelé chovají ke studentům při formálních a neformálních situacích v rámci studia. U sebe jsem měla poznámkový blok, do kterého jsem si zapsala místo, čas a poznámky z pozorování. Například jsem si čárkovala skupinky studujících. Skupinky jsem si rozdělila na mužské, ženské a smíšené, které jsem měla dále rozdělené na podskupiny s jednou dívkou, dvěma dívkami a třemi a více dívkami.

Celkově jsem provedla, od října do prosince 2014, 13,5 hodiny pozorování formálních a 13 hodin neformálních vztahů. Cílem bylo získat informace o mezistudentských vztazích na těchto dvou úrovních, které bych mohla následně použít při tvorbě otázek pro rozhovor.

5.2 Rozhovory

5.2.1 Tvorba otázek

Ze zjištěných dat z pozorování jsem sestavila otázky pro polostrukturovaný rozhovor, který jsem zvolila jako nejvhodnější typ rozhovoru umožňující, aby se dotazovaný rozmluvil o svém studiu na vysoké škole a zároveň, aby se držel témat, které mě zajímají. Při tvorbě otázek jsem vycházela z prostudované literatury a z poznatků z pozorování. Ty jsem konkrétně využila při tvorbě otázek 13 až 18, které jsou zaměřeny právě na vztahy mezi studenty, studentkami a učiteli.

Otázky tvořily celkově čtyři okruhy zjištění, které poskytují dohromady celkový pohled na zkušenosti ze studia. Nejdříve jsem nepřímými otázkami zjišťovala, co si student/ka představí pod spojením různých situací u mužů a žen. Tyto otázky sledovaly, jak studenti/ky technických škol smýšlejí o rozdílech mezi ženami a muži. Dotázaní měli doplnit konec věty. Znění otázek:

1. Holky a počítače, to je jako ...
2. Když klukovi nejde čeština, znamená to ...
3. Když holce nejde matematika, znamená to ...
4. Kluci a móda, to je jako ...
5. Typickým mužským / ženským povoláním je ...
6. Muži / ženy jsou dobří v ...
7. Ideální mužský / ženský studijní obor je ...
8. Typickými vlastnostmi mladých mužů / mladých žen jsou ...

Druhý okruh otázek zjišťoval situaci studenta/ky před nástupem na vysokou školu a jeho/její zpětné hodnocení výběru školy. Tyto otázky poskytují informace o motivech studentů/tek při výběru vysoké školy, jelikož genderové socializaci studující podléhají hlavně na nižších stupních vzdělávání (Giddens 2013) a proto jsem se zaměřila na důvody výběru technického oboru. Znění otázek:

9. Podle čeho sis vybíral/-a obor na VŠ?
10. Kdy tě poprvé napadlo studovat technický obor?
11. Než ses na školu přihlásil/-a, napadlo tě, zda na ni máš?
12. Splnila škola tvá očekávání, pokud jsi nějaká měl/-a?

Třetí okruh byl zaměřen na současné studium, na formální i neformální vztahy mezi spolužáky a spolužačkami a také, jak respondent/ka vidí přístup učitelů ke studentkám. Otázky sledovaly, zda se respondenti/ky nesetkali se stereotypizováním na základě pohlaví a jak se k takovému přístupu staví. Znění otázek:

13. Jaké jsou vztahy ve vaší třídě? Tvoříte dobrý kolektiv? Pomáháte si mezi sebou při studiu? Učíte se spolu?
14. Je ve vašem kolektivu nějaká rivalita? A rivalita mezi studentkami a studenty?
15. Chovají se studenti celkově jinak k holkám než ke klukům, vzhledem k tomu, že je holek na škole málo? A učitelé?
16. Snaží se holky ve škole chovat tak, aby z kolektivu vyčnívaly nebo naopak, aby do kolektivu zapadly? Jak a proč myslíš, že se takto chovají?
17. Představ si, že máte v kolektivu jedinou spolužačku. Jak ji budou brát ostatní spolužáci/učitelé?
18. Myslíš, že být ve škole v dívčí menšině přináší nějaké výhody nebo naopak nevýhody? Jaké?

Poslední okruh tvořily obecné hodnotící otázky týkající se spojení žena a technická škola. Znění otázek:

19. Je tvoje škola ke všem studentům a studentkám férová? V čem?
20. Souhlasíš s názorem, že holky nemají na technické obory? Proč?
21. Myslíš, že je tvoje škola pro holky v něčem těžší/ztížená? V čem, proč?
22. Jsi pro, aby se podporoval nástup holek na technické školy? Proč?

Takto uvedené pořadí otázek jsem dodržovala od druhého rozhovoru, protože při prvním se ukázalo, že na otázky 1 až 8 dokáží respondenti/ky lépe odpovědět na začátku dialogu než na konci, kdy jsou už poněkud unavení a také ovlivnění již položenými otázkami.

5.2.2 Popis vzorku

Podmínkami při výběru respondentů/tek bylo, aby studovali technický obor a nebyli v prvním ročníku, tedy aby měli se školou delší zkušenosti. Respondenty/ky jsem si vybírala mezi studenty/kami ČVUT, kromě fakult architektury a biomedicínského inženýrství, kde počet studentek převyšuje počet studentů (ČSÚ 2014). Zbylo tedy šest fakult, z nichž jsem chtěla získat respondenty/ky hlavně z fakulty

elektrotechnické, strojní a informačních technologií, protože počet studentek na těchto fakultách tvoří méně než 10 % (ČSÚ 2014). Předpokládala jsem tedy, že na těchto fakultách se mohou genderové stereotypy vyskytovat výrazněji. U zbylých fakult (stavební, dopravní, jaderná) tvoří studentky kolem 30 % (ČSÚ 2014). Na studující těchto fakult jsem se chtěla případně obrátit po provedení rozhovorů s první skupinou fakult.

5.2.3 Sběr dat

Nejdříve jsem provedla rozhovory se studenty a studentkami, které jsem osobně znala (těch bylo pět), od nich jsem získala kontakty na další respondenty/ky. Získala jsem šest rozhovorů se studentkami a šest rozhovorů se studenty ze 4. nebo 5. ročníku. V rozhovorech nejsou zastoupeni respondenti z fakulty dopravní, protože po provedení osmi rozhovorů se začaly odpovědi respondentů/tek opakovat, dodělala jsem tedy už domluvené rozhovory a studující této fakulty jsem dále nesháněla. Fakulta elektrotechnická je zastoupena dvakrát, jelikož jsem získala více kontaktů na studenty/ky této fakulty, které jsem využila, protože tato fakulta má počet studentek ze všech fakult ČVUT nejnižší (ČSÚ 2014).

Rozhovory probíhaly v NTK (2), ve škole (3), u respondenta doma (4) nebo v kavárnách (3), dle přání respondenta/ky. Trvaly přibližně třicet minut a byly se souhlasem respondenta/ky nahrávány na mobilní telefon. Všichni dotázaní byli informováni o zachování anonymity.

5.3 Úprava dat a analýza

Pořízené nahrávky z rozhovorů jsem přepsala do programu MS Word a s těmito přepisy jsem pracovala při analýze. Kvůli zachování anonymity jsem jména respondentů/tek nahradila pseudonymy, které jsem vybrala podle stejného počátečního písmena. Písemné poznámky z pozorování jsem neupravovala.

Původně jsem zamýšlela přepisy kódovat, ale to se ukázalo jako nepotřebné vzhledem k struktuře otázek. Yin (2011: 186) píše, že záleží na výzkumníkovi, zda se rozhodne kódovat či ne. Při nekódování je třeba vytvořit si z originálního přepisu vlastní poznámky, které jsou důležitým vodítkem při zkoumání zvolených témat. Po celou dobu práce s vlastními poznámkami je důležité brát v potaz původní data a ujišťovat se, že jim rozkrytá témata odpovídají (Yin 2011: 188-190).

Takto jsem se při analýze postupovala. Nejdříve jsem si přepisy pročetla a hledala v nich tvrzení, která vyjadřují zkušenosti respondenta/ky s předsudky vůči dívkám na technických oborech (např. popis toho, jak se učitelé chovají při vyučování ke studentkám, jak chlapci mluví o svých spolužačkách, o jejich znalostech, jakékoliv komentáře k dívkám apod.), ať už to jsou zkušenosti vlastní nebo o nich jen slyšel/a, či nějaká obecná tvrzení, která respondent/ka zakomponoval/a do svého vyprávění. Dále jsem hledala části, ve kterých respondent/ka prezentuje svůj postoj k dívkám na technice. Jednalo se hlavně o odpovědi na otázky 19 až 22. Všechny tyto odpovědi poskytly dohromady představu o smýšlení studentů/tek o dívkách studujících technický obor a také odhalily určitý vzorec genderových stereotypů, kterému tyto studentky čelí.

Proto jsem přistoupila k druhé fázi analýzy, kdy jsem opět pročetla všechny přepisy a hledala jsem výpovědi, kterými se respondentky vymezují proti stereotypním představám či které vyjadřují, jak studentky k těmto zakořeněným stereotypům přistupují.

Vybrané části rozhovorů jsem zkopírovala do samostatného souboru, abych měla přehled o výpovědích respondentů a respondentek, a v tomto souboru jsem pracovala při psaní části zjištění. Z rozhovorů vplynula určitá dílčí témata, která dále prezentuji. Kromě analýzy rozhovorů obsahuje zjištění také poznatky z pozorování, kterých jsem neměla tolik, abych jim věnovala samostatnou kapitolu, a které posloužily jako doplnění analýzy rozhovorů.

5.4 Reflexe výzkumníka

Na závěr této kapitoly bych ráda refletovala svoji pozici výzkumnice. Respondenty a respondentky jsem buď osobně znala, nebo neznala. Domnívám se, že to byla jistá výhoda, protože jsem mohla kontrolovat, zda známost s respondenty ovlivňuje způsob a obsah odpovědí. Ve výsledku mezi odpověďmi nebyly významné rozdíly, pravděpodobně proto, že jsem dotazovala dle předem dané struktury otázek, kterou jsem dodržovala. Pokud respondent/ka odpověděla na nějakou otázku velmi stručně, doptala jsem se.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o výzkum genderových stereotypů, můj vlastní gender hrál svou roli. Respondenti se přede mnou jako ženou mohli snažit o genderově korektní odpovědi, zatímco kdyby výzkum dělal muž, nemuseli by tyto zábrany mít. Naopak respondentky mohly být vůči mně upřímnější než před výzkumníkem.

Výsledky kvalitativního výzkumu nelze generalizovat na cílovou populaci, ale na zkoumaný jev (Hendl 2005: 52). Zabývala jsem se sice jen malým počtem studentů a studentek jedné vysoké školy, ale jsem přesvědčena, že podobné vzorce chování bychom našli i na jiných technických školách. Potvrzují to i poznatky z jiných výzkumů např. výzkum Smetáčkové (2005) nebo Powella a kol. (2012).

6. Zjištění

Pozorování a rozhovory odhalily určitý vzorec stereotypů a další zkušenosti s výběrem a studiem technického oboru, které jsem rozdělila do následujících kapitol.

6.1 Motivace při výběru vysoké školy

Nejprve jsem se zaměřila na motivace dívek před nástupem na technickou školu. Kdo nebo co je inspirovalo k tomu, že si ke studiu vybraly obor, který je spojován hlavně s muži? Všechny respondentky se jednoznačně shodly na tom, že se rozhodly pro techniku, protože je bavily předměty jako matematika či fyzika a také v těchto předmětech podávaly dobré výkony. Další důležitou motivací bylo budoucí uplatnění.

motivovalo mě k tomu určitě to, že jsem byla v matice ve třídě nejlepší a doučovala jsem spoustu lidí z matiky, stejně tak z fyziky, protože prostě jsem se na to nemusela nijak připravovat a před testem mi stačilo doučit 2-3 spolužáky, a byla jsem připravená (Marie, 4. r., FJFI)

určitě jsem si to vybrala, že je to praktický obor do budoucna nějak uplatnitelný, s dobrým uplatněním, je tam ta zaměstnanost a zároveň mě i ta matematika bavila, něco spojení s tím (Blanka, 5. r., FEL)

Dále některé zmínily navíc například vliv rodičů, kteří se pohybují v technickém oboru, lepšího finančního ohodnocení v oboru nebo vliv učitele matematiky ze střední školy, který pomohl respondentce se rozhodnout.

Co se týče typu střední školy, pouze jedna respondentka (Lucie) navštěvovala střední průmyslovou školu, ostatní přišly na ČVUT z gymnázia. Všechny respondentky se pro studování technického oboru rozhodly až na střední škole, i Lucie, která zmínila u otázky „Kdy tě poprvé napadlo studovat technický obor?“:

techniku úplně až na tý střední ve druháku, ale jinak kvůli tomu, že mě bavila matematika, tak na tý základce jsem věděla, že spíš technickej směr, než humanitní (Lucie, 4. r., FS)

Respondenti to však při rozhodování, kam na vysokou školu, měli trochu jinak. Polovina respondentů docházela na střední průmyslovou školu a ve stejném oboru pokračovali na vysoké škole. U nich došlo k zaměření na techniku už na základní škole, jelikož už tehdy tíhli více k technickým předmětům, a ČVUT bylo logickým pokračováním střední školy.

prakticky návaznost na střední školu a tím se dostáváme, proč jsem si vybral střední školu, já jsem tak prostě technicky zaměřenej, takovej řemeslník si myslím, takže z toho jsem šel na průmyslovku a z toho jsem pokračoval na vejšce (Tadeáš, 5. r., FIT)

to, co by mě bavilo studovat, protože jsem se rozhodoval mezi gymnáziem a střední průmyslovkou, a na gymnáziu mě by nebavilo učit se latinu, biologii, kvůli předmětům, radši jsem se učil automatizaci a programování než latinu a výtvarku (Václav, 5. r., FEL)

Druhá polovina respondentů přišla na vysokou školu z gymnázia. U těchto respondentů se motivace při výběru vysoké školy lišily od motivací u dívek, které také chodily na gymnázium.

chtěl jsem zažít pořádný adrenalin, taky se mi to líbilo ten zvuk, jaderná fyzika, a za třetí, chtěl jsem nějak pomáhat lidem, což když budu pracovat v nukleární medicíně, tak tam můžu zachraňovat lidské životy, což je hezký (Slávek, 5. r., FJFI)

chtěl jsem využít znalosti všech předmětů, které jsem na gymnáziu měl, a tento obor, nebo program mi přišel ze všech nejkvalitnější (Milan, 4. r., FSv)

já jsem si nevybíral, spíš moje máma mi to vybrala, řekla si, že by to mohlo být pěkný, protože já jsem vlastně do konce čtvrtáku nějak nevěděl, co chci dělat (Šimon, 4. r., FS)

U dívek tedy jasně převažují motivace budoucího uplatnění podpořené tím, že je bavily technické předměty. Rozhodnutí zaměřit se na tento obor přišlo u dívek až na střední škole. Chlapci, kteří k technice také inklinovali, se však rozhodli pro techniku dříve, na základní škole, anebo měli pro výběr vysoké školy subjektivní

důvody. Jediným studentem, který zmínil, že je v technice „jistota uplatnění“, byl Václav. Ostatní respondenti si všímali hlavně jiných atributů.

Řekla bych tedy, že pro chlapce nehraje uplatnění takovou roli, jako pro dívky. Pravděpodobně chlapci počítají s tím, že zaměstnání najdou, naopak dívky si uvědomují, že uplatnění v určitém oboru není samozřejmé. Techniku vnímají jako obecně obor s vysokou zaměstnaností, kde se mohou uplatnit i ony. Přesto se však dívky nebojí připustit, že v tomto oboru stále dominují muži. I proto patrně o uplatnění mluví více než chlapci. Respondentky přiznaly, že ne každá dívka by totiž na technickou školu měla odvalu nastoupit, a nebály se ani zmínit, že ví, že technika není pro dívky normální.

možná je to spíš obtížností toho studia, že se boje, že to třeba na ně bude těžký a že radši půjdou studovat něco normálnějšího, ono je to divný, já když někomu řeknu, tak všichni se koukaj, ne že by mě odsuzovali, ale je to prostě divný (Blanka, 5. r., FEL)

Obava před mužským oborem pak může vyústit v nástup na jinou vysokou školu, která je pro dívky více snesitelná, což naznačuje Marie:

že tam nechtějí na takovýhle školy, ať už z toho důvodu, že tam je hrozně málo holek a že se mezi kluky bojí anebo že se bojí, že to nezvládnou, ale myslím si, že ve výsledku by to spousta holek zvládla, pokud by tam šly, ale že spíš radši zvolí tu lepší možnost, jít na ekonomku, kde těch holek bude víc a budou tam, nebudou tam asi úplně tolik středem pozornosti (Marie, 4. r., FJFI)

Dívka, která jde na technickou školu, tak v sobě musí mít určitou dávku kuráže anebo je to dívka, která si více rozumí s chlapci (toto bude rozvedeno v kapitole 6.3).

když já jsem taková povaha, že jsem byla zvyklá i tím, jak jsem menší, tak se vždycky probojovat (Jana, 5. r., FEL)

já jsem takovej člověk, kterej se nebojí těch výzev, takže pro mě to byla taková výzva sem jít, s tím, že to je těžká škola (Nela, 5. r., FIT)

Motivace respondentek a respondentů při výběru technické školy jsou částečně odlišné. Uplatnění, které hraje velkou roli při výběru vysoké školy, bylo důležité zejména pro respondentky. Respondenti viděli v technickém oboru jiné přednosti a oproti dívkám se na techniku nebáli jít. Už v této fázi tedy respondentky naznačily,

že vnímají technický obor jako mužský obor, proto je třeba se zaměřit na to, zda v mužském kolektivu narážejí na genderově podmíněné stereotypy a případně, jak se dívky k těmto představám staví. S takovým jednáním se studentky mohou setkat ze strany svých spolužáků nebo učitelů.

6.2 Nerovnosti na technických školách

6.2.1 Stereotypní představy o dívkách

První okruh otázek byl zaměřen na představy respondentů/tek o mužích a ženách, konkrétně jaké studijní obory, povolání a vlastnosti přiřazují studující technických škol ženám a mužům. Zvláště mě zajímaly odpovědi respondentek, poněvadž ty se vymykají stereotypním představám, které ženy a techniku oddělují.

Ukázalo se, že všichni respondenti si dívky spojují s femininními a chlapce s maskulinními obory a povoláními. Jako mužská povolání jmenovali dotázaní například zedníka, truhláře, horníka, údržbáře, hasiče. Jako ženská povolání byla zmíněna například učitelka, sekretářka, úřednice, uklízečka, zdravotní sestra. Obdobně se vyjadřovali dotázaní ke studijním oborům. Všichni přiřadili k mužům technický obor (auta, elektro, strojírenství apod.) a k ženám humanitní (ekonomie, móda, psychologie apod.). Tyto představy měly i všechny respondentky. Ani jedna se vůči tomuto dělení nijak neohradila. To, že v technice převládají muži, respondentky akceptují, což je docela překvapující. Do výzkumu jsem vstupovala s představou, že studentky budou na stereotypy více citlivé, avšak ukázalo se, jak po rozhovorech, tak po pozorování, že genderové stereotypy nejsou pro studentky problémem. Jak bude dále popsáno, dívky totiž ví, že se s takovými představami na škole mohou setkat.

když na technickým oboru něco nevíš, tak ti někdo může snadno naznačit, že jseš holka (Jana, 5. r., FEL)

Na otázku zjišťující, jaké vlastnosti si respondenti/ky spojují s muži a ženami, měli dotázaní problém odpovědět, protože je většinou nenapadla žádná vlastnost, která by byla typicky mužská či ženská nebo nechtěli zobecňovat. Nejvíce se mezi dotázanými objevovala vlastnost cílevědomost, která byla přiřazena respondenty i respondentkami mužům i ženám. Avšak když se přešlo na další otázky, kde se

dotázaní více rozmluvili, dokázali zejména respondenti o tzv. dívčích vlastnostech mluvit nebo naznačit, na co dívky mají.

holky jako takový jsou citlivější povahy, jsou více romantický, citlivější, podlehnou častěji stresu, depresím (Pavel, 4. r., FEL)

holky tráví více času svým vzhledem, takže možná mají trochu nevýhodu z toho hlediska, že mají méně času (Slávek, 5. r., FJFI)

na našem podoboru, tak tam bylo holek celkem dost, protože z těch 3 oborů, nebo z těch 3 programů, je tohle nejlehčí, takže tam holek bylo celkem dost (Šimon, 4. r., FS)

Šimon tak poukázal na to, jak jsou dívky na technické škole vnímány ze strany chlapců, co se týče samotného studia techniky, tedy, že tato škola je pro dívky těžká. Na takový postoj jsem narazila také při pozorování. Zaznamenala jsem situaci, kdy se dvě dívky učily matematiku a přišel k nim mladík, který se zeptal, jak jim to jde. Dívky mu odpověděly, že na tom nejsou moc dobře, na což mladík reagoval: „Vy do toho asi koukáte už dlouho? No to se stává.“

Schopnosti dívek jsou tak některými studenty podceňovány, spolužáci na spolužačky nehledí jako rovné v oblasti znalostí, jak dále poukazuje Šimon:

u nás se dost říká, že ty holky to mají prostě jenom, že jim někdo pomůže, buď si to udělají sami, a že se to našprtají, ale že by nějak o tom něco věděli, takový ten předsudek je tam pořád, tak nějak se to tam všeobecně říká, že ty holky to sice studují, sice jim to jde, ale tak nějak neví, z těch praktičejších věcí (...) část těch chlapců tak na ně nahlíží s tím opovržením, že neví, co tady na té škole dělají, proč vůbec studují (Šimon, 4. r., FS)

Takové stereotypní vnímání studentek potvrzují i respondentky:

u nás to může vnímat tak, že když má holka lepší známku, že to má, protože je to holka (Blanka, 5. r., FEL)

když holka dostane lepší známku, tak je to protože se hezky oblékla, byla pěkná, to je jediný důvod, ty kluci to tak berou, že většinou tak holka nebude schopna vysvětlit tolik technologii nějakou než ten kluk (Lucie, 4. r., FS)

Někteří studenti si tak mohou myslet, že je dívce na škole nadržováno, případně dobrý prospěch spolužačky mohou vnímat s nevolí.

Další oblastí, kde chlapci vnímají dívky odmítavě je praktické uplatnění. Jak už bylo zmíněno, dívky o uplatnění v technickém oboru mluví obecně: *myslím, že v tom strojírenství je budoucnost, nejvíc z těch fakult si myslím, že v tý technice, v strojírenství a možná v elektrotechnice, že tam je největší budoucnost a uplatnění* (Lucie, 4. r., FS), zatímco chlapci se k obecnému uplatnění nevyjadřují. Vyjádřili se však zcela konkrétně směrem k uplatnění dívek. Nedovedou si totiž fakticky představit „holku špinavou od oleje“, pojem poukazující na manuální technickou práci. To je pro muže nemyslitelný obrázek.

většina na to tu hlavu nemá ani je to prostě nebaví, představit si, že támhle budou někde od oleje špinaví, nebo něco rýsovat, šroubečky, maticky (...) prostě na to nemají hlavu, myslím si, že to pro ně není (Šimon, 4. r., FS)

předměty zaměřené na technologii stavět, z takového řekněme praktičtějšího života, si myslím, že mohou být spíš pro kluky, než pro holky, protože tam se řeší většinou, jak se prostě dělá rukama, tak to si myslím, že může být pro holky těžší nebo hůře představitelný (Milan, 4. r., FSv)

Jediná Lucie takové mínění chlapců poznamenala také, a to na konkrétním příkladu:

všichni holky jsme bojovaly s Pružností a pevností, protože to je prostě předmět, kde je zadaný příklad a není zadaný řešení a řešení může být 5 možnýma způsobama (...) ta holka nemá takový to napadnout ji to správně, ta holka potřebuje odkad' kam se jede a potřebuje to mít nalajnovaný, potřebuje vidět řešení, potřebuje vidět výsledek, kdyžto kluk přijde, zkouší si to, zkouší si to počítat 5 různýma způsobama a zjistí, že ten 4. byl nejlepší a jemu to nevadí, a tý holce to vadí, když to má zkoušet 5 způsobama (...) nás ta Pružnost a pevnost vyloženě nebavila a bylo to takový, že jsem si říkala, kde to použiju, vždyť to jsou tisíce vzorečků a to nikde nepoužiju, já nikdy nebudu stavět mostový konstrukce, aby vydržely nápor, fakt jsem si říkala, že to už je na tu holku dost (Lucie, 4. r., FS)

S touto představou je také spojen názor, zda dívky mají či nemají technické myšlení. Všechny respondentky se shodly na tom, že dívky technické myšlení mají, což argumentovaly hlavně tím, že samy chodí na technickou školu nebo ještě, že znají dívku, která technice rozumí. U chlapců už to tak jednoznačné nebylo. Někteří respondenti tvrdili, že dívky technické myšlení většinou nemají. Rozlišují však dívky obecně a dívky na technické škole, které naopak technické myšlení mají.

většina z nich ho nemá, máš nějakou množinu kluků, 50 % těch kluků bude mít vynikající analytický myšlení, když vezmu stejně mohutnou množinu žen, tak to bude třeba jenom 20 %, neříkám, že žádná to nemá, některý to maj daleko lepší než já, ale je jich míň a je to normální (Tadeáš, 5. r., FIT)

když to vezmu obecně, jako celá populace, tak si myslím, že tam ty rozdíly jsou, ty jsou daný od přírody a s tím nikdo nic neudělá (Václav, 5. r., FEL)

Jiní respondenti se snažili vyvarovat se obecným tvrzením.

já bych holky neházel do jednoho pytle, na gymplu, když jsem chtěl do holek rejpat, tak jsem takový názor měl, ale od té doby, co jsem na technický škole, tak vím, že to tak není, nebo že to neplatí tak obecně (Milan, 4. r., FSv)

Připustit, že dívky, které jsou na technické škole, mají technické myšlení, nedělalo respondentům problém. Vyskytly se dvě okolnosti, za kterých to přiznali. Za prvé, technické myšlení dívky prokážou tím, že budou postupovat do vyšších ročníků.

ty, co tady jsou a nevypadly v prváku se spoustou dalších, tak si myslím, já prostě mám kamarádku, a ta to analytický myšlení prostě má, je chytřejší než já (Tadeáš, 5. r., FIT)

Tím si dívka sjedná mezi spolužáky určitý respekt. Toto potvrzuje Nela.

prostě když ta holka fakt je chytrá a všechno umí, tak ty lidi si toho všimnou sami, že to nemusí dávat najevo (Nela, 5. r., FIT)

Druhou okolností je, že se dívka na škole udrží, protože má navíc tzv. typické dívčí vlastnosti, které ji během studia pomáhají v přípravě a kterými chlapci tolik nedisponují, což zmínili Marie a Václav.

občas někdo zahlásí nebo v anketě někdo ze studentů, se dočte, že nějaký profesor nadržuje holkám, nebo když si vezmou ke zkoušce hezký výstřih, tak že to maj lehčí, ale to si myslím, že je blbost, to spíš ty lepší výsledky holek u zkoušek jsou daný tím, že holky jsou obecně snaživější a víc se učí než kluci, jsou pečlivější, poctivější (Václav, 5. r., FEL)

mám takovej pocit, že ve spoustě případů u nás na škole jsou ty holky daleko šikovnější v těch věcech, než ty kluci, i když třeba nejsou, v některých věcech maj

mezery, tak to spíš dohánějí tou pečlivostí, že kluci jsou větší flákači (Marie, 4. r., FJFI)

Respondenti i respondentky se tak shodnou na tom, že pokud je dívka dobrá, ať už od přírody nadaná nebo je pečlivější při přípravě, lidé si toho všimnou. Neshodli se ale na tom, zda dívky mají či nemají technické myšlení, avšak stejné názory měli na to, že dívčí a chlapecké myšlení je odlišné. Navíc, i když respondentky řekly, že dívky technické myšlení mají, některé uznaly, že dívčí technické myšlení není jako chlapecké technické myšlení.

jsem si vědoma toho, že těch holek, který tohle jdou studovat, je málo, a něco na tom být musí, já sama na sobě pozoruju, že taky nejsem úplně vyloženě ten technický typ jako kluci, na některý věci se koukám jinak nebo přemýšlím o tom jinak než oni (Nela, 5. r., FIT)

neříkám, že ho nemaj, ale mají ho, že potřebujou nakopnout, maj spíš teoretické ve smyslu, ale ty kluci v tom viděj tu praxi, viděj, jak se to otáčí, viděj, jak to vřeteno funguje (...) spíš mají jiný myšlení, že jim to myšlení dopálí hned, viděj tam, co by mohli vymyslet, jak by to mohlo fungovat, ta holka to nejdřív potřebuje pochopit teoreticky (Lucie, 4. r., FS)

Ze strany respondentek je tedy znát určité přijetí toho, že dívky a chlapci nemají stejné myšlení. Dívčí technické myšlení je dle respondentek spíše na teoretické úrovni, chlapci si dokáží určitou věc představit v praxi. Toto naznačovali respondenti, když zmiňovali, že si nedokáží dívku představit v praxi. Na teoretické úrovni, ve škole, se respondenti nebojí přiznat, že jsou některé spolužačky lepší než oni sami. Na praktické úrovni se však dívka dle respondentů moc neuplatní. Toto potvrdila Lucie (viz poslední citace výše), Zdena a Blanka.

pak když hledáš praxi nebo práci, tak je jasný, že holka pak bude mít na stavbě, pokud by dělala v terénu, nebo chodíš kontrolovat, jestli se to staví, jak by mělo, tak jdeš na tu stavbu a oni tě maj u prdele, kort ty dělníci, a celkově prostě jsi ženská (Zdena, 4. r., FSv)

myslím, že pozdějš to může mít nevýhody, když někdo chce nějakýho technickýho, tak první ho napadne kluk (...) potom v uplatnění, no my chceme technika, co tomu rozumí, že to bude spíš kluk, že ta holka by mohla mít trochu větší problémy ukázat, že na to má (Blanka, 5. r., FEL)

Je tedy vidět opět, že si dívky uvědomují svou podřadnější roli v technickém oboru. Jedná se však o uplatnění, které je pro studenty zatím v budoucnu a tím pádem nevědí, jak to bude ve skutečnosti. Jsou to tedy představy respondentů, jak to dle nich může být, jak doplnil Milan u otázky „Myslíš, že je tvoje škola pro holky v něčem těžší?“: *to si jenom myslím, že by mohlo nastat, neříkám, že to je nebo, že to tak platí* (Milan, 4. r., FSv).

Ačkoliv se může zdát zřejmé, že chlapci se k dívkám nebudou chovat díky těmto představám jako k rovnocenným, a sama jsem takové stereotypní chování před provedením sběru dat předpokládala, rozhovory i pozorování ukázaly jiné výsledky.

6.2.2 Přístup studentů ke studentkám

Během pozorování jsem narazila na minimum situací, které by se daly označit za genderově stereotypní vzhledem k menšinovému zastoupení dívek na technických školách. Zmínila jsem již příhodu s mladíkem a jeho komentářem k dívkám učící se matematiku. Další situace: jednalo se o skupinu tří studentů v NTK, kteří řešili testy, a jeden zmínil, že „ta blondýna psala test u někoho jiného než měla“. Dál to však už nerozváděl. V tomto případě se tedy jednalo o označení dívky dle jejího vzhledu. Na žádnou další situaci mezi spolužáky a spolužačkami jsem nenarazila. Rozhovory pak přinesly další informace. Ukázalo se, že se studenti k dívkám chovají velmi slušně. Jsou ke spolužačkám milejší, vstřícnější, ochotnější, zvláště když se dívka chlapci líbí. Dívkám se na technické škole dle výpovědi respondentů a respondentek dostává privilegovaného zacházení.

já těm holkám pomáhám víc než klukům, a myslím si, že to bude i u dalších (Tadeáš, 5. r., FIT)

to, že kluci mají ve třídě 3, 4 holky, který nejsou úplně ošklivý, tak jsou za to rádi a hrozně si ty holky hýčkají (Marie, 4. r., FJFI)

když je tam holka, je tam sama ve třídě, a nějaký kluk náhodou hledá holku, tak ji ještě velice rád pomůže, budou ochotnější ti kluci, než by normálně možná byli (Slávek, 5. r., FJFI)

Pouze Nela poznamenala:

holka, když se chce bavit, tak musí za těma klukama přijít ona a začít se s nima bavit, že ty kluci se tak, nechci říct, že bojejí, ale že spíš jdou za těma klukama (...) myslím, že ta holka fakt musí přijít a trošku projevit zájem (Nela, 5. r., FIT)

Nela byla jediná, která řekla, jaké to je na začátku studia, když se spolužáci a spolužačky mezi sebou seznamují. I když tedy může být první krok těžší, po tom, co si na sebe studenti a studentky zvyknou, je přítomnost studentek na škole dle respondentů hodnocena pozitivně. Dívky zde velmi vítají, protože zpříjemní mužský kolektiv. Na technické škole je studentka okamžitě středem pozornosti, jelikož moc dívek technický obor nenavštěvuje.

myslím si, že u nás na tý škole ty holky vyčnívají už jenom kvůli tomu, že to jsou holky (Marie, 4. r., FJFI)

každě se podívá na holku, kort když je jich tam tak málo (Václav, 5. r., FEL)

Tato pozornost je však myšlena v dobrém, respondenti takto poukazovali na to, že je dívka u nich velmi vážená.

studenti jsou všichni ochotnější k dívkám než ke klukům (Milan, 4. r., FSv)

určitě na technický škole má většinou holka přednost (...) holka na technický škole je opravdu vážená, takže většina většinou na technický škole se snažíme chovat gentlemany (Pavel, 4. r., FEL)

kluci taková polovina nebo aspoň třetina, tak se k těm holkám chovají, jak kdyby nikdy žádný jiný holky nebyli (Šimon, 4. r., FS)

Do mužského kolektivu nemá studentka problém zapadnout, protože ji spolužáci rádi přijmou nebo nabídnou jakoukoliv pomoc. I během pozorování byl zaznamenán převažující počet dvojic, ve kterých chlapec doučoval dívku, než dvojic, kde dívka doučovala chlapce. Pozitivní přístup svých spolužáků si respondentky chválily a Lucie dokonce zmínila, že bez pomoci spolužáků by to studentky na škole nezvládaly.

myslím si, že kluci si těch holek, co tady jsou, vážej, to nemůžu vůbec říct, to mi spíš občas přijde, že ty holky jsou zlejší (...) ty kluci, jak tady těch holek je málo, tak jsou hodný, já jsem se nesetkala zatím s žádným klukem, který by byl opravdu zlej a arogantní (Jana, 5. r., FEL)

většinou ty kluci sklopěj uši a těm holkám to daj, nebo pomůžou nebo oni prostě pro ty holky tím, že nás je málo, dělaj hodně (...) ty kluci jsou přátelský a můžou se pro nás rozdat, a myslím si, že tak 90 % holek, co tu je, by to prostě bez těch kluků nevystudovalo (Lucie, 4. r., FS)

Nejedná se však o jednostrannou pomoc. Studenti také vyhledávají výpomoc, jak od spolužáků, tak od spolužaček, a zejména k dívkám se obrátí právě kvůli jejich svědomité a důkladné práci ve škole i mimo školu.

chodí si půjčovat zápisy, protože to nestíhají a nemají hotovej úkol a chtějí vědet, jak jsme to udělali my a tak (Marie, 4. r., FJFI)

Navíc je na škole časté, že se mezi studenty a studentkami utvoří páry. Někteří dotázaní uvedli jako výhodu pro dívky studující na technické škole širší výběr partnera.

Studentka technické školy je tedy vnímána dvojím způsobem – v představách respondentů dívky na technický obor nemají, ale za kamarádku a/nebo spolužačku ji rádi přijmou. Stejný dvojí přístup se objevil i v případě vyprávění respondentů a respondentek o přístupu učitelů.

6.2.3 Přístup učitelů ke studentkám

Během pozorování na přednáškách a seminářích jsem nezaznamenala situaci, kdy by se vyučující choval ke studentkám jiným způsobem než ke studentům. Konkrétně na cvičeních byla např. aktivita studentů na bázi dobrovolnosti a vyučující nevyvolával. Na přednáškách jsem dvakrát zaregistrovala generické maskulinum, v prvním případě řekl přednášející: „jen premianti se mohou zúčastnit prémiového testu“, v druhém případě „toto budu zkoušet dobrého studenta, takže každého“, to bylo ale vše. Stěžejní jsou tak informace z rozhovorů.

Respondenti a respondentky se k přístupu učitelů vyjádřili tak, že někteří učitelé jsou toho názoru, že žena na techniku nepatří, jiní naopak dívku v tomto oboru vítají. Dívkám se na škole dostává určitých výhod ze strany učitelů, které respondenti i respondentky odůvodňují slušným chováním muže k ženě. Učitelé se k dívkám chovají vstřícněji, mileji a ochotněji studentce pomohou.

když měly holky těžkej příklad, tak si myslím, že mnohem víc pomáhali, než kdyby ten těžkej příklad dostal kluk (Marie, 4. r., FJFI)

u některých učitelů to je vidět, že když je to holka, tak jsou na ni mírnější, neřekla bych, že to je kvůli vzhledu, prostě je to holka, tak jsou na ni jemnější (Blanka, 5. r., FEL)

řekl bych, že někteří učitelé právě, co se třeba vysvětlování a rad týče, tak jsou mnohem ochotnější právě k dívkám než ke klukům (Milan, 4. r., FSv)

Dalším příkladem jsou situace, kdy studentka dostane přednost před studenty:

jsou zase učitelé, který tu holku upřednostní víc před těma klukama, že ji dávají přednost, ne že by ji nadřžovali, ale třeba může si vybrat, kdy chce mít zkoušku nebo může si vytáhnout první otázku, na zkoušce, když je tam 20 lidí, tak mě se stává poměrně často, že můžu jít první, už jenom proto, že jsem holka (Jana, 5. r., FEL)

například když se čeká na výsledky zkoušek, tak slečny jdou jako první (Pavel, 4. r., FEL)

Očekávala jsem, že mezi studentkami a učiteli budou určité rozkoly, nic takového dotázání nepotvrdili a jednalo se jen o situace nevýznamného charakteru. Například respondenti zmínili situaci při vítání studentů, kdy učitelé pozdravili jen: „Dobrý den pánové“ a až posléze si všimli, že je v učebně i studentka, takže svůj pozdrav opravili. Dalším příkladem je, že si učitel více všímá ženského jména při procházení seznamem přihlášených studentů. Respondentky naznačily, že někteří učitelé k dívkám na škole nechovají vřelé přijetí. Kladný i záporný postoj ke studentkám se promítá někdy také do zkoušení a hodnocení.

některý jsou rádi, že jsou tady holky, že to vnese jinej pohled na některý věci, a některý zase naopak, už jsme prostě několikrát slyšely, že tady nemáme co dělat, že támhle je taky škola, ukazovaly pořád na zemědělkou, že to je taky lepší škola, takže některý mají záporný vztah, že tady ty holky jsou (Lucie, 4. r., FS)

setkala jsem se s několika učiteli, nebyl to jenom jeden případ, kdy hrálo velkou roli to, že známka u zkoušky, že byla hodně ovlivněná tím, jestli jsem holka nebo kluk, ať už v tom pozitivním smyslu nebo negativním smyslu, setkala jsem se s oběma případy a několikrát (Marie, 4. r., FJFI)

Marie také zmínila konkrétní příklady negativního postoje při zkoušení:

že jsem vyloženě dostala těžší otázky a třeba ty grimasy, když jsem odpovídala, naznačovaly, že dobře, tak je to holka, je vidět, že to neví, že jsem prostě fakt měla

ten dojem a měla jsem to potvrzený i od spolužaček, ten daný učitel nemá holky rád, myslí si, že na tý škole nemají co dělat, tak jsme vždycky dostaly zabrat (Marie, 4. r., FJFI)

Právě o hodnocení učitelů mluvili respondenti rozdílně. Někteří přístup učitelů během zkoušení viděli jako naprosto férové.

máme většinou ústní zkoušky, takže člověk vidí, jak se zkouší ten druhý, a ty učitelé mají většinou vypracovaný nějaký systém, pevný, kterým zkoušej, například na začátek šest definic, víš, jdeš dál, ne, jdeš ven, pak nějaký důkazy, ok máš éčko, ještě něco řekneš, máš déčko, ještě, ještě, ještě, většinou se drží toho systému (Slávek, 5. r., FJFI)

Avšak Slávek byl jediný, který se k přístupu učitelů vyjádřil takto. Ostatní respondenti vyprávěli o nerovném hodnocení (pozitivním nebo negativním) alespoň v náznacích. Učitelé se tak odlišování mezi dívkami a chlapci dle respondentů nevyhnou: *já si myslím, že ten chlap se tomu nevyhne, ale nějak systematicky nebo že by to dělal schválně, to ne* (Tadeáš, 5. r., FIT).

Celkově však dotázaní vyzdvihovali laskavý přístup vyučujících k studentkám, který byl častější než přístup zamítavý. Překvapilo mě, že zkušeností s genderově stereotypním chováním učitelů měly respondentky málo a pokud nějaký zážitek zmínily, často ho doplnily zlehčující poznámkou. Respondentky o těchto negativních zkušenostech (ať už vlastních nebo zprostředkovaných) nemluvily nijak rozhořčeně, často si na ně vzpomněly až po mém doptání.

v letňáku byla jedna spolužačka na ústní (...) na otázku se ji zeptal, co se týkalo toho předmětu a další bylo, jako jestli umí vařit, jak se dělá polívka, nevím, jestli by se tady na to ptal kluka, ale to je tak všechno, a to spíš bylo jako vtipná poznámka (Zdena, 4. r., FSv)

já jsem se setkala i s učitelem, kde mi přišlo naopak, že přišla holka a on okamžitě předpokládal, že mi to dal někdo opsat, ale to bylo taky jenom výjimečně, nechci říct, že je to nějaký pravidlo (Nela, 5. r., FIT)

v prváku jsem se setkala s tím, že holky a technika, nebo elektrotechnika, to nejde dohromady, co tady děláte, ale to byl jenom jeden učitel, kterýho jsem pak už neviděla (Blanka, 5. r., FEL)

Negativní jednání učitelů tedy není tolik časté, jak by se na první pohled mohlo zdát. Navíc respondentky si takové počínání neberou osobně. Připustily však, že učitelé studenty a studentky vnímají rozdílně v jakémkoliv směru, jak již naznačil Tadeáš výše.

napadá mě jeden učitel, a to nebylo ani dobře ani špatně, ale k těm holkám, vždycky na ně víc mluvil, víc zvláště a víc si jich všimal (Blanka, 5. r., FEL)

Z výpovědí respondentů i respondentek opět vyplývá, že dívka je vnímána učiteli různě. Na jednu stranu záporně, kdy u některých učitelů převažuje myšlenka, že dívka na techniku nepatří, na druhé straně je však ke studentce přistupováno jemněji a vstřícněji. Buď je tedy studentka vnímána jako nekompetentní pro studium techniky, proto je k dívce přistupováno negativně, učitelů s tímto přístupem je méně dle vyprávění respondentů/tek, nebo je studentka vnímána jako žena – křehčí bytost, proto je k dívce přistupováno vstřícněji a vlídněji, a takto se chová většina učitelů.

6.2.4 Postoj studentek k stereotypům a mužskému kolektivu

V předchozí podkapitole bylo naznačeno, že dívky zkušenosti s genderově stereotypním chováním učitelů trochu bagatelizují. Vyprávění doprovází zlehčující komentář, který říká, že se jedná o subjektivní postoj jednoho z mála učitelů: *ale to byl jenom jeden učitel, kterýho jsem pak už neviděla* (Blanka, 5. r., FEL) nebo ojedinělou situaci: *ale to bylo taky jenom výjimečně, nechci říct, že je to nějaký pravidlo* (Nela, 5. r., FIT).

Obdobně dívky přistupují ke stereotypnímu chování svých spolužáků. Dívky o negativních chlapeckých míněních vědí, avšak se stereotypním chováním ze strany spolužáků se setkaly málokdy, a pokud ano, jejich odpovědi naznačují, že jim to nevadí: *to si myslím, že ne, že maximálně nějaký vtípky, ale nic vážného* (Nela, 5. r., FIT).

Zamítavý postoj některých studentů nebo učitelů vůči dívkám respondentky nevnímají jako problém, neřeší to. Navíc respondentky nemají problém přijmout fakt, že technický obor zatím stále patří mužům.

Zde zmíním jednu zajímavost zjištěnou z pozorování na dvou po sobě následujících cvičeních z matematiky. Jednalo se o cvičení paralelních kruhů, probírala se tedy stejná látka, cvičení vedla stejná vyučující. Na prvním cvičení bylo 25 studentů a 4 studentky. Na druhém cvičení bylo 13 studentů a také 4 studentky. Chodilo se

počítat k tabuli. Na prvním cvičení dívky nebyly tolik aktivní, neptaly se, nesnažily se odpovídat na otázky, ze začátku se vůbec nehlásily k tabuli. Na druhém cvičení to bylo naopak, studentky byly aktivní a k tabuli se hlásily často a od začátku vyučování.

Vyvodila jsem tedy, že větší počet spolužáků ve třídě může působit na dívky nepohodlně, jsou pak méně aktivní a neprojevují se. To bylo také vidět na přednáškách, kam chodili desítky studentů a jen několik dívek a během kterých na dotazy přednášejícího odpovídali jen studenti. V rozhovorech se pak o chlapeckém prostředí vyjádřily respondentky takto:

když jsem šla na dny otevřených dveří, tak si říkám, jo tam bude hodně kluků, to bude zábava, když jsem tam přišla a byla jsem z toho vyděšená, jak moc jich tam bylo, fakt hodně málo holek, to bylo trochu moc (Blanka, 5. r., FEL)

maximálně, že jsou ty holky stydlivější, že se nehrnou k tý tabuli (Nela, 5. r., FIT)

Podobně se vyjádřil i jeden respondent:

jsou z toho nervóznější, kdybych to bral z jejich pohledu, kdybych měl já přijít do kolektivu, kde jsou samý holky, tak asi bych byl z toho víc trochu nervózní (Václav, 5. r., FEL)

Chlapecký kolektiv tak není vždy příjemným studijním prostředím. Nejvíce to vystihla Marie:

některým holkám je to nepříjemný, že se snaží být neviditelný (...) sedět, číst si knížku, nemluvit, sluchátka na uších, prostě být úplně neviditelná (Marie, 4. r., FJFI)

Nejedná se ale o častý jev vzhledem k tomu, že se k tomu přímo vyjádřila jen Marie. Ta a další respondentky hlavně odpovídaly tak, že si dívky na chlapecký kolektiv postupem času zvyknou a skamarádí se mezi sebou: *nemyslím si, že by se tam holky vyloženě musely cítit v kolektivu špatně, pokud jim nevadí se kamarádit s klukama* (Marie, 4. r., FJFI).

Vztahy mezi studenty a studentkami jsou tedy převážně přátelské, i když může převažující kolektiv opačného pohlaví na první pohled vyvolávat obavy. Jde hlavně o zvyk a navíc se chlapci ke svým spolužačkám chovají zdvořile a vstřícně. Kromě vztahu mezi chlapci a dívkami jsem se zaměřila také na vztahy mezi samotnými dívkami.

6.3 Vztahy mezi studentkami

Během pozorování jsem zaregistrovala, že studující, vzhledem k jejich velkému počtu, se baví ve skupinách, které jsou ve velké míře tvořeny jednou dívkou a libovolným počtem chlapců. Skupinky, ve kterých byly mezi chlapci dvě nebo více dívek, nebo dokonce ryze dívčí skupinky, byly vzácné. Toto zjištění bylo docela překvapující, jelikož jsem se domnívala, že v mužském prostředí se těch několik málo dívek společně budou bavit. Samozřejmě se nelze bavit pouze s dívkami, ale pozorování ukázalo, že se spolužačky mezi sebou téměř ignorují a vyhledávají pouze společnost chlapců.

Na základě tohoto zjištění jsem se pak respondentů/tek ptala na to, zda se dívky na jejich škole mezi sebou přátelí a také na rivalitu mezi studentkami. Rozhovory ukázaly, že rivalita mezi dívkami nepanuje, ale to, že se dívky mezi sebou přátelí, také neplatí. Zde hraje velkou roli povaha člověka, tedy jak si studenti a studentky navzájem sednou: *baví, jak kdo s kým, to už závisí na osobnosti* (Zdena, 4. r., FSv). Někteří respondenti se k otázce kamarádství spolužaček mezi sebou vyjádřili tak, že v kamarádství dívky s dívkou nevidí problém a obecně se dívky mezi sebou minimálně znají. Také se objevovalo vysvětlení, že chlapců je na škole výrazně více, dívkám tak nezbývá nic jiného než se bavit s nimi.

určitě se znaj, přijdou spolu do styku, určitě se spolu baví, ale že by se spolu bavili jenom kvůli tomu, že je to holka, tak to určitě ne, spíš se baví s těma lidma, s kterýma si sednou, to jsou většinou kluci (Václav, 5. r., FEL)

tím, že těch holek je málo, tak se baví s těma klukama samozřejmě, kdyby se bavilo jenom holky, tak by se za chvíli neměl kdo s kým bavit (Nela, 5. r., FIT)

Pokud respondent nebo respondentka odsouhlasil/a, že se dívky s dívkami na škole moc nebaví, poznamenal/a k tomu, že to ale není z toho důvodu, že v druhé dívce vidí konkurentku. Vysvětlují to zejména tím, že dívka na technice je spíše chlapeckým typem dívky a více si tedy rozumí s kluky.

když si vybere ten obor, tak moc dobře ví, že svým způsobem je víc schopná komunikovat s klukem než s holkou (Jana, 5. r., FEL)

myslím, že ty holky tam jsou hodně, hodně rozdílný a právě, že spíš si rozumí s klukama (Marie, 4. r., FJFI)

většinou holky technickýho směru radši maj kluky než holky (...) spíš to bude její povahou, nemá potřebu drbat, nemá potřebu rozebírat blbosti, nemá potřebu rozebírat nepodstatné informace v rozhovoru dívek například tam jsem viděla krásnou kabelku (Pavel, 4. r., FEL)

Respondentky Jana a Lucie poukázaly na to, že se v mužském kolektivu cítí lépe.

já taky jdu spíš ke klukovi než k holce, ale je to tím, že já když jdu za nějakou holkou, tak z ní cítím něco cosi divnýho, mě to potom není příjemný (Jana, 5. r., FEL)

já jsem tak nějak vždycky byla větší kamarádka s klukama, takový to pivo a tohle (Lucie, 4. r., FS)

Z těchto výpovědí vyplývá, že studentky technického oboru jsou převážně dívkami, které si spíše rozumějí s chlapci. Při jednom pozorování na semináři z lineární algebry to bylo vidět nejvýrazněji, kdy bylo v jedné učebně 25 studentů a 3 studentky, které seděly každá v jiné řadě, nejevily o sebe zájem, ani se nepozdravily a každá se bavila s jinými spolužáky, přitom v tak malém počtu dívek bych předpokládala, že se dívky spolu baví budou.

Dívky na technické škole mají zvýšenou pozornost chlapců, o tom jsem již psala. Z tohoto důvodu se tak studentky ani nesnaží chovat takovým způsobem, aby vyčnívaly z kolektivu. Vyzývavé oblečení nebo předvádění své ženskosti dle respondentů a respondentek nepřipadá v úvahu a takové chování se nepřijímá. Nejhorší je dívka, která svoji ženskost využívá při studiu. Tím si proti sobě poštvě všechny kolem sebe. Výrazná ženskost na technické škole není tedy ani dívkami ani chlapci vítaná.

maximálně když je pak nějaká opravdu extra hezká a už osmej člověk nebo kluk, kterej řekne: „ježiš, ta je pěkná, neznáš ji“, tak asi to nedělá úplně dobře těm ostatním holkám (Lucie, 4. r., FS)

kvůli jejímu celkovému postoji ke studiu, že ona se snažila využívat toho, že je holka, aby ji procházely různý věci a samozřejmě to se ostatním nelíbilo, tudíž se shledala s velkou kritikou (Marie, 4. r., FJFI)

na druhou stranu existují i holky, který si na tom cviku sednou, „tak já jsem holka, tak mi pomozte kluci ne“, těch je malinko, ale mám pocit, že takový jsou (Tadeáš, 5. r., FIT)

Ze začátku jsem se tedy domnívala, že vztahy mezi studentkami budou pozitivní a spolužačky se budou mezi sebou přátelit, zvláště když jich je na škole málo. Ukázalo se, že tomu tak není. Studentky na technické škole jsou dívkami, které si více rozumějí s chlapci a vyhledávají raději jejich společnost.

6.4 Shrnutí

Provedené pozorování a rozhovory ukázaly, že dívky studující technickou školu jsou vnímány dvojím způsobem. Na jednu stranu negativně, jako nezpůsobilé ke studiu technického oboru, protože jejich myšlení není tolik technicky nadané, což se dle dotázaných projevuje hlavně v praktických předmětech a činnostech. Na druhou stranu je k studentkám přistupováno laskavě a nápomocně a tento pozitivní přístup je převažující.

Otázkou je, zda je tento vlídný postoj důsledkem pouze slušného chování muže k ženě nebo také genderově předpojatého myšlení říkající, že dívky technický obor nevládají, proto je třeba jim více pomáhat. Odpovědi respondentů/tek tuto variantu nezamítají. Žádná z respondentek si však na stereotypizování na základě pohlaví nestěžovala, dívky jsou rády, že se jim dostává jak pomoci, tak privilegovaného zacházení.

Sběr dat rozkryl tento vzorec stereotypů: dívka je pečlivější, pracovitější, proto je lepší; dívka je křehčí, citlivější (je spojována s jemnějšími vlastnostmi); dívka dbá o svůj vzhled; k dívce se má slušně chovat; dívka školou prochází, protože je to dívka (je jí nadřezováno); většina dívek technické myšlení nemá, tím pádem nemá na technickou školu, ale dívky, které jsou na technické škole ve vyšších ročnících, technické myšlení mají; myšlení chlapců a dívek je rozdílné; dívky jsou obecně spíše humanitně založené, chlapci obecně technicky, což je vidět hlavně v praxi, kde se dívka, ač technicky vzdělaná, neuplatní.

Z odpovědí respondentek vyplynulo, že tyto stereotypy akceptují. S předsudky se dívky setkávají ze strany spolužáků i učitelů. Nejedná se však o nijak závažné situace. Dívky těmto situacím přikládají zanedbatelný význam, vyprávění o těchto

zkušenostech doprovází zlehčující komentář. Dominantnost mužů v technickém odvětví respektují. Počítají s tím, že se s předsudečným chováním na technické škole mohou setkat a není to pro ně žádné téma.

7. Diskuze

Stereotypní představy o mužích a ženách se tedy na vysokých školách stále vyskytují. Předpojatému mínění se nevyhnou studující ani vyučující. Tyto představy mají vliv na výběr školy i na následující studium na vybrané škole.

Mé respondentky se rozhodly pro technickou vysokou školu převážně z důvodu zájmu o technické předměty a uplatnění. Jednalo se o dívky, které studovaly gymnázium. Některé byly ovlivněny dalšími individuálnějšími motivy. Jedná se o předpokládané vlivy zjištěné v předchozích výzkumech. Powell a kol. (2012) tvrdí, že ženy jsou motivovány jinými faktory než muži, což se ukázalo i v mém výzkumu. Polovina respondentů si technickou vysokou školu vybrala jako pokračování střední průmyslové školy, druhá polovina pocházela z gymnázií a školu si vybrala z převážně jiných důvodů než dívky, které také absolvovaly gymnázium. Jednalo se o postavení se výzvě, smysluplnost oboru (pomoc lidem), využití znalostí z gymnázia a výběr ze strany matky.

Dle absolvované střední školy je u respondentů a respondentek vidět, že se chlapci častěji oborově vyhraní již po základní škole, zatímco dívky si vybíraly spíše všeobecné středoškolské vzdělání. U studentů, kteří si technický směr vybrali už na střední škole, se objevovaly podobné motivace jako u dívek, které si technický směr zvolily až na vysoké škole, tedy budoucí uplatnění, to, že byli od malička technicky zaměřeni nebo je nebavilo učit se předměty netechnického charakteru. Dívky však k rozhodnutí studovat technický obor potřebovaly více času. Po absolvování střední odborné školy technického zaměření by dívky mohly nastoupit do práce a vzhledem k tomu, že se jedná o mužský obor, mohly se obávat toho, že se neuplatní, jelikož by musely konkurovat mužům, prosadit se v jejich oboru, což dle Hájka (1997) dívkám činí potíže a v maskulinních oborech spíše přijímají druhořadé postavení. Navíc mají dívky vyšší vzdělanostní ambice než chlapci (Renzetti, Curran 2003), takže volba gymnázia a vysoké školy je pro dívky typická.

Smetáčková (2005) tvrdí, že studující stejného oboru vidí uplatnění rozdílně. To se ukázalo také v mém výzkumu. Dívky o sobě tvrdily, že se uplatní, jelikož se jedná o technické odvětví, kde se uplatnění hledá snadno. Chlapci o vlastním uplatnění také nepochybovali, na rozdíl od dívek se ale vyjádřili k uplatnění opačného pohlaví, tedy dívek. Chlapci tvrdili, že právě v praxi mohou mít dívky problémy, jelikož nemají praktické technické myšlení. Navíc i ve výpovědích respondentek je znát akceptace technického oboru jako mužského a výskytu žen jako neobvyklost. Genderová socializace naučila respondenty/ky chápat technický obor jako mužský (Kramer 1991). V jejich odpovědích jsou vžitá mýty o biologické předurčenosti chlapců k technickým oborům rozeznatelné.

Kvůli takovému rozdělení se některé dívky mohou technického oboru zaleknout. Obavy se týkaly velkého kolektivu chlapců, či že školu nebudou zvládat. Tyto obavy mohou vyústit v rozhodnutí pro nástup na školu, která je pro ně z genderového hlediska vhodnější. Toto je příkladem podceňování vlastních schopností, které se u dívek vyskytuje častěji než u chlapců (Renzetti, Curran 2003). Autoři dále tvrdí (2003: 142), že pokud žena konkuruje mužům, podvědomě nepodá nejlepší výkon, aby nebyla vnímána jako méně atraktivní. Takové jednání jsem zaznamenala během dvou seminářů paralelních kruhů, kdy stejný počet dívek reagoval na vyšší počet spolužáků menší aktivitou.

Dalším důsledkem socializace je automatické přiřazování ženám ženské a mužům mužské obory a povolání. Takto odpovídali všichni dotázaní. Navíc respondenti se během dialogu více rozpovídali o typických dívčích vlastnostech jako je citlivost, pečlivost a poctivost při studiu, starání se o vzhled či mechanické učení.

Mezi studenty tedy sice stále panuje představa dívek jako méně schopných, ale zkušenosti s výkony jejich spolužaček ukazují, že tomu tak vždy není a někdy jsou studentky lepší než studenti, což respondenti přiznávali. Chlapci se však nevyhnou předsudečné interpretaci, že za lepšími výkony dívek se skrývají spíše dívčí charakteristiky, případně nadřozování ze strany učitelů. Můj výzkum tak potvrdil výskyt tradičního stereotypní mínění vyskytující se v institucích vzdělávání.

Navzdory stereotypním představám se studenti chovají k studentkám velmi mile, ochotně a laskavě. Navíc protože je dívek na škole málo, jsou středem pozornosti. Chlapci je rádi přivítají ve svém kolektivu a hýčkají si je. Toto zjištění potvrzuje výsledky Smetáčkové (2005). Jedná se tedy jednak o etické zásady, které nutí studenty

chovat se k dívkám slušně, a také o přitažlivost mužů a žen. Dle výpovědí respondentů mají dívky široký výběr partnera a mezi studenty a studentkami se často utvoří páry. Avšak větší nápomocnost studentů lze vysvětlit také předpojatým představám, že dívky potřebují více pomoci, protože mají horší znalosti technického rázu, což dívky neodmítají. Kooperace se spolužáky si cení a co je důležité, je oboustranná. V tomto ohledu jsou tedy dívky vnímány pozitivně, jako kamarádky, přítelkyně, spolužačky a dle výpovědí respondentek převažuje tento kladný přístup.

Stejný dvojitý postoj k studentkám techniky byl zjištěn rovněž u učitelů. Někteří studentky na škole vidí rádi, jiní nikoli. Za negativním přijetím dívek se skrývá stereotypní představa o nenáležitosti dívek v technice. Většina vyučujících se však ke studentkám chová opět velmi vstřícně a nápomocně, nevyvíjí takový tlak u zkoušení nebo u tabule, jednají se studentkami jemněji, dívky mají většinou přednost a jsou také jinak klasifikovány. Celkově se učitelé ve svém přístupu nevyhnou rozlišování studentů a studentek, které praktikují automaticky. Zde je vidět systémovost a neuvědomovanost nerovného jednání s dívkami a chlapci (Otevřená společnost 2006).

Dívky problematiku genderových stereotypů nepovažují za problém, vyprávění totiž vždy doprovázel zlehčující komentář. S předsudečným chováním se setkávají málokdy, sice ze strany vyučujících i studentů, ale nejedná se o vážné nebo nepříjemné situace. Toto potvrzuje zjištění Smetáčkové (2005) tvrdící, že dívky nepovažují narážky a komentáře k jejich osobě za diskriminující. Přijímají totiž svoji podřadnější roli v technickém odvětví, což je představa, která jim byla socializací předána. Naučeným sociálním normám dívky nevzdorují, jelikož jejich vlastní myšlení je také zasazené na genderovém pozadí (Powell a kol. 2012).

Dle výpovědí respondentů/tek se na škole nevyskytuje rivalita mezi dívkami a chlapci, ani rivalita mezi samotnými dívkami. Výpovědi nepotvrdily, že se studentky mezi sebou vždy přátelí, ale minimálně se mezi sebou znají. Zde hraje roli povaha člověka. Dívky často tvrdily, že si rozumí spíše s chlapci, cítí se mezi nimi lépe. Jak tvrdí Smetáčková (2005) a Powell a kol. (2012), ženy na technické škole se považují za výjimku z pravidla. Další ženy na technice nejsou samotnými ženami většinou vítané, což se v mém výzkumu také potvrdilo. Smetáčková (2005) dále tvrdí, že na oborech, kde jsou menšinově zastoupeny lidé jednoho pohlaví, se tito lidé semknou. Toto se v mém výzkumu nepotvrdilo, dívky spíše vyhledávaly společnost

chlapců. Smetáčková však zpovídala studenty různých oborů. Na technických oborech tak její tvrzení dle mých zjištění tolik neplatí, spíše se zde vyskytují skupinky, tvořené jednou dívkou a různým počtem chlapců. Podobné zjištění předkládá Powell a kol. (2012). Studentky techniky vyzdvihují svoji individualitu a další dívky nejsou dívkami tak pozitivně přijímány. Chlapci totiž do techniky dle společenských pravidel patří, takže sdružování se se spolužáky poskytuje studentkám určité ospravedlnění ve studiu technického oboru (Powell a kol. 2012).

Ze zjištění vyplývá, že pro studentky technických škol vyplývají více výhody než nevýhody. Se stereotypním chováním se zde dívky setkávají, ale nejedná se o časté nebo nepříjemné případy. Převažuje vstřícné jednání spolužáků i učitelů.

Ukázalo se, že genderové stereotypy jsou pevně vžité také mezi dívkami. Studentky technických oborů počítají s tím, že se na těchto oborech budou hůře prosazovat. Ze začátku dívky doprovází určitá odvaha nastoupit na maskulinní obor, po nástupu se však už jedná o přijetí své vedlejší role, jelikož předpokládají, že takovou roli budou mít. Přestože je dívkám poskytováno přátelské studijní zázemí a výhody v podobě lepšího zacházení či ochoty pomoci, nevyužívají toho a nesnaží se více prosadit. Se spolužáky nesoutěží, nechávají se jimi vést. Studium technického oboru dívky stereotypy neboří, ale spíše je potvrzují. Jak poukázal Hájek (1997) ženy svůj menšinový status v maskulinních profesích nevyužívají k získání privilegovaného postavení, jako to činí muži ve femininních oborech, ale smiřují se s přidělenou nižší pozicí.

Závěr

Tato práce se věnovala genderovým stereotypům na technických vysokých školách. Cílem bylo zmapovat, jaké stereotypy se na těchto školách vyskytují a jak se k těmto stereotypům staví studentky. Respondenti a respondentky byli vybráni mezi studenty a studentkami ČVUT v Praze. Sběr dat byl proveden pozorováním a rozhovory. Výsledky odhalily vzorec genderových stereotypů, který obsahoval předsudky tradičně spojované s vlastnostmi a schopnostmi žen a mužů. Na technických vysokých školách se tedy stereotypní představy o ženách vyskytují mezi studenty i učiteli. Postoj studentek k těmto předsudkům však byl překvapující. Studentky

předpojatému jednání ze strany učitelů a studentů nevzdorovaly a nepovažovaly jej za problém. K studentkám je totiž na škole přistupováno převážně pozitivně, za což jsou velmi rády. Navíc akceptují technický obor jako mužský obor.

Tato práce tedy detailně mapuje zkušenosti vysokoškolských studentů a studentek s genderovými stereotypy. Ukázalo se, že tyto stereotypy působí významně i na dívky, které, pokud si ke studiu vyberou tento obor, přijímají svou budoucí druhořadou roli. Dívky si tak mohou myslet, že v těchto oborech budou mít nižší šanci na prosazení či uplatnění, přitom výzkum odhalil, že prostředí na technických školách není nepřátelské, jak by se mohlo dle vžitých předsudků zdát. Dívky si tudíž mohou raději vybrat ke studiu obor pro jejich gender vhodnější a technické odvětví se může setkat s nedostatkem kvalifikovaných žen. Další výzkumy by se tedy mohly zaměřit na to, jaké mohou být dopady nižšího počtu žen v pracovním prostředí technického odvětví, například dopady na výkonnost, morálku, či jaké pozice v tomto oboru by bylo lepší obsadit ženami.

Summary

This thesis focused on gender stereotypes at technical universities. The aim was to describe what stereotypes are found at these schools and what the attitude of female students to these stereotypes is. Czech Technical University in Prague was chosen as representative technical university. Data collection was performed by observation and interviews. The results revealed a pattern of gender stereotypes including prejudices traditionally associated with characteristics and abilities of women and men. Thus stereotypical ideas about female students of technical fields are still present. However men students and teachers treat with female students differently than it would be expected. They behave mostly very decently and politely. Negative approach is not that often. Surprising was also the attitude of female students to these gender prejudices. The female students do not consider it as a problem and they do not resist them. The female students are treated in most cases highly positively at school and they are very glad about it. Furthermore they accept technical field as a male field. Another fact is that female students are friends primarily with male students. Although young women who study technical field do not consider other female students in this branch as competitors they rather keep company with male schoolmates. Young women in technical branch are more compatible with young men. Gender stereotypes influence mainly female students' thoughts. If women choose to study technical field, they accept their future secondary role in this field.

Použitá literatura

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ. *Holky, pozor!* [online]. Praha: ČVUT [cit. 21. 10. 2014]. Dostupné z: www.holkypozor.cz

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Studenti vysokých škol podle fakult v akademickém roce 2013/2014* [online]. Praha: ČSÚ, 2014 [cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/25704419/3000023312.pdf/afb7705a-abec-4241-96ac-5faded2b9dab?version=1.1

ĎURÍČKOVÁ, Monika. Školy lákají holky na IT. In: *Feminismus* [online]. 2011 [cit. 21. 10. 2014]. Dostupné z: www.feminismus.cz/cz/clanky/skoly-lakaji-holky-na-it

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Editor Philip W Sutton. Praha: Argo, 2013, 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.

HÁJEK, Martin. *Vývoj vybraných oborů vzdělání z hlediska genderu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997, 56 s. ISBN 80-85950-31-6.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava a Michaela SVATOŠOVÁ. *Ženy v technických a ICT oborech: situace v ČR*. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2011, 34 s.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HILL, Catherine, Christianne CORBETT a Andresse St. ROSE. *Why so few?: Women in Science, Technology, Engineering, and Mathematics*. Washington, D.C.: AAUW, 2010, 109 s. ISBN 978-1-879922-40-2.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9.

JARKOVSKÁ, Lucie a Kateřina LIŠKOVÁ. Genderové aspekty českého školství. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* [online]. 2008, 44 (4), s. 683-701 [cit. 21. 10. 2014]. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/02c86f73cf4e2848979710541c3a7261a8b6847d_513_2008-4JarkovskaLiskova.pdf

KLASEN, Stephan a Francesca LAMANNA. The Impact of Gender Inequality in Education and Employment on Economic Growth: New Evidence for a Panel of Countries. *Feminist Economics*. 2009, 15 (3), s. 91-132. ISSN 1354-5701.

KRAMER, Laura. Socialization: Introduction. In: Laura KRAMER, ed. *The sociology of gender: a text-reader*. New York: St. Martin's Press, 1991, s. 73-83. ISBN 0-312-03063-0.

LINHART, Jiří, Alena VODÁKOVÁ a Miloslav PETRUSEK. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 2 sv. ISBN 80-7184-311-3.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Studenti podle skupiny studijních programů* [online]. Praha: MŠMT, c2013-2015 [cit. 21. 4. 2015]. Dostupné z: http://dsia.uiv.cz/vystupy/vu_vs_f2.html

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Studentky podle skupiny studijních programů* [online]. Praha: MŠMT, c2013-2015 [cit. 21. 4. 2015]. Dostupné z: http://dsia.uiv.cz/vystupy/vu_vs_f2.html

NÁRODNÍ KONTAKTNÍ CENTRUM - Ženy a věda. *Mentoring* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, c2001-2012 [cit. 21. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.zenyaveda.cz/mentoring>

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, 171 s. ISBN 80-7178-403-6.

OTEVŘENÁ SPOLEČNOST. *Genderová analýza českého školství*. Praha: Otevřená společnost o.p.s., 2006, 41 s.

POWELL, Abigail, Andrew DAINTY a Barbara BAGILHOLE. Gender Stereotypes Among Women Engineering and Technology Students in the UK: Lessons from Career Choice Narratives. *European Journal of Engineering Education*. 2012, 37 (6), s. 541-556. ISSN 0304-3797.

RENZETTI, Claire M a Daniel J CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, 642 s. ISBN 80-246-0525-2.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. *Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2005, 233 s. [cit. 15. 11. 2014]. Dostupné z:

http://is.muni.cz/el/1441/jaro2010/TE2BP_SVP/um/Genderove_aspekty_prechodu_zaku_a_zakyn_mezi_vzdelavacimi_stupni.pdf

SMETÁČKOVÁ, Irena. Žákovské představy o genderových rozdílech. In: *Sborník z konference ČAPV 2006* [online]. Plzeň: Západočeská univerzita, 2006 [cit. 21. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.kpg.zcu.cz/capv/HTML/64/64.pdf>

ŠIKLOVÁ, Jiřina. Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České republice. In: Eva VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ a Hana MAŘÍKOVÁ, eds. *Společnost žen a mužů z aspektu gender: [sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund Praha]*. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 9-19.

URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak*. Praha: Grada, 2008, 208 s. ISBN 978-80-247-2493-5.

VAĎUROVÁ, Lucie. Genderově stereotypní vzorce chování v pedagogické komunikaci na druhém stupni základní školy. *Studia paedagogica* [online]. 2011, 16 (1), s. 211-224 [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z:

<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/130/232>

WEST, Candace a Don H ZIMMERMAN. *Dělat gender*. Sociální studia. 2008, s. 99-120. ISSN 1214-813X.

YIN, Robert K. *Qualitative research from start to finish*. New York: Guilford Press, 2011, 348 s. ISBN 978-1-60623-977-3.

Zkus IT! [online]. c2005 [cit. 21. 10. 2014]. Dostupné z: www.zkusit.cz

Seznam příloh

**Příloha č. 1: Procentuální rozložení studentů a studentek na jednotlivých fakultách
ČVUT v Praze (tabulka)**

Příloha č. 2: Seznam respondentů a respondentek (tabulka)

Přílohy

Příloha č. 1: Procentuální rozložení studentů a studentek na jednotlivých fakultách ČVUT v Praze (tabulka)

Fakulta ČVUT	Počet žen v %	Počet mužů v %
F. stavební (FSv)	38,3	61,7
F. strojní (FS)	9,0	91,0
F. elektrotechnická (FEL)	8,3	91,7
F. informačních technologií (FIT)	8,7	91,3
F. dopravní (FD)	23,7	76,3
F. jaderná a fyzikálně-inženýrská (FJFI)	32,1	67,9
F. architektury (FA)	55,0	45,0
F. biomedicínského inženýrství (FBMI)	60,1	39,9
Průměrný počet studujících	29,4	70,6

Zdroj: ČSÚ 2014

Příloha č. 2: Seznam respondentů a respondentek (tabulka)

Respondent	Ročník	Respondentka	Ročník	Fakulta
Milan	4.	Zdena	4.	FSv
Pavel	4.	Jana	5.	FEL
Slávek	5.	Marie	4.	FJFI
Šimon	4.	Lucie	4.	FS
Tadeáš	5.	Nela	5.	FIT
Václav	5.	Blanka	5.	FEL